

अध्याय एक : परिचय

१. शोधशीर्षक

यस शोधपत्रको शीर्षक कक्षा 'द मा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' रहेको छ ।

२. शोधप्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्रसंज्ञकाय नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो ।

३. शोध समस्या

- क) कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा के कस्ता त्रुटि गर्छन् ?
- ख) कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिका कारण के-कस्ता हुन सक्छन् ?
- ग) कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिको प्रकृति र स्वरूप के-कस्तो छ ?

४. उद्देश्य

- क) कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु ,
- ख) कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको कारण पत्ता लगाउनु ,
- ग) कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने त्रुटिको प्रकृति र स्वरूप पहिचान गर्नु ।

५. अध्ययनको सीमा

प्रस्तुत शोधप्रस्तावलाई निम्न सीमामा सीमित गरिनेछ :

- क) सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थी भन्नाले मोरङ जिल्लाको भोराहाट गा.वि.स.का श्री सरस्वती उच्च मा.वि. भोराहाट १, वीरेन्द्र मा.वि. भोराहाट ९, बैजनाथपुर गा.वि.स.को श्री सार्वजनिक मा.वि. बैजनाथपुर ३, भौडाहा गा.वि.स.को श्री प्रजातन्त्र माध्यमिक विद्यालय भौडाहा ५, सुन्दर नि.मा.वि भौडाहा ४ गरी तीन गा.वि.स.का जम्मा ५ वटा सरकारी विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत ६० जना सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरू भन्ने बुझिन्छ ।
- ख) त्रुटि भन्नाले उक्त सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूसँग लिने परीक्षणका क्रममा देखिने नेपाली वाक्यगठनसँग सम्बन्धित त्रुटिहरूलाई मात्र लिइएको छ ।
- ग) यो शोधपत्र लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालका आधारमा मात्र त्रुटि विश्लेषण तथा व्यतिरेकी विश्लेषण गरिएको छ ।

६. शोधविधि

६.१ नमुना जनसङ्ख्या छनोट

यस शोध प्रस्ताव तयार गर्नका लागि आवश्यक सामाग्री सङ्कलन गर्न नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा मोरङ जिल्लाको भोराहाट गा.वि.स. का (श्री सरस्वती उच्च मा.वि. भोराहाट-१ वीरेन्द्र मा. वि. भोराहाट- ९) बैजनाथपुर गा.वि.स. को (श्री सार्वजनिक मा.वि. बैजनाथपुर -३) र भौडाहा गा. वि. स. का (श्री प्रजातन्त्र मा. वि भौडाहा - ५ र श्री सुन्दर नि. मा.वि. भौडाहा ४) गरी जम्मा ५वटा सरकारी विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत ६० जना सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा छनोट गरिएको छ । नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा विद्यार्थीहरूलाई छनोट गर्दा सकेसम्म छात्र छात्राको सङ्ख्या पनि बराबर बनाउने प्रयास गरिएको छ । तर सरदार (बाँतर) समुदायका छात्राहरू तुलनात्मक रूपमा क्रम पढ्ने, पढ्न गए पनि पूरा अवधि नपढी बीचैमा विद्यालय छाड्ने जस्ता कारणले गर्दा केही मात्रामा छात्रहरूकै सङ्ख्या बढी हुन गएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रमा मोरङ जिल्लाको भोराहाट गा.वि.स.का दुई बैजनाथपुर गा.वि.स.का- १ र भौडाहा गा.वि.स.का २ गरी जम्मा ५ वटा सरकारी विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत

६० जना सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा छनोट गरिएको छ ।

६.२ सामग्री निर्माण

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा वाक्यगठनअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालसम्बन्धी अत्यावश्यक सूचना लिनका लागि वस्तुगत प्रश्न, विषयगत, अनुवाद तथा स्वतन्त्र लेखन गरी जम्मा ४ किसिमका छुट्टाछुट्टै प्रश्नावली तयार पारिएको छ । वस्तुगत प्रश्नमा लिङ्ग र पुरुषसँग सम्बन्धित ५/५ वटा र पुरुष र कालसँग सम्बन्धित ४/४ वटा प्रश्न समावेश गराइयो । अनुवादमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालसम्बन्धी ५/५ वटा वाक्य पर्ने गरी सरदार (बाँतर) भाषाबाट नेपाली भाषामा अनुवाद गर्न लगाइयो । त्यसैगरी स्वतन्त्र लेखनका लागि 'सरसफाइ' र 'अनुशासन' शीर्षकमा १५० शब्दमा नघटाइकन निबन्ध लेख्न लगाइयो । यसरी लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालका आधारमा आधारित रही प्रश्नपत्रको निर्माण गरी परीक्षा सञ्चालन गरियो ।

६.३ विश्लेषण

सङ्कलित सामग्रीको व्याख्या तथा विश्लेषणका निम्ति निम्न प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको छ :

- क) विद्यार्थीका अभिव्यक्तिमा देखिएका त्रुटिहरूलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालका आधारमा विभाजन गरी उदाहरण स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ ।
- ख) लिङ्ग, वचन, पुरुष र काल मध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाउनका लागि प्राप्त प्रतिक्रियामा देखिएका त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी त्यसै आधारमा जुन क्षेत्रमा बढी त्रुटि देखियो त्यसलाई नै बढी त्रुटि क्षेत्र मानी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

६.४ सामग्रीको कार्यान्वयन

- क) वस्तुगत, विषयगत, स्वतन्त्रलेखन र मौखिक गरी चार प्रकारका प्रश्नहरू तयार गरी त्यसलाई नै अध्ययनको मूल सामग्रीका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

- ख) वस्तुगत, विषयगत, स्वतन्त्रलेखन र मौखिक उत्तरलाई समेत परीक्षण गरी नमुना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका कुन कुन पक्षमा त्रुटि गरे भनी परीक्षण गरिएको छ ।
- ग) प्रश्नको उत्तर लेख्नुभन्दा अगाडि विद्यार्थीहरूलाई उत्तर पुस्तिकाको शिरमा नाम र विद्यालय लेख्न लगाइएको छ ।
- घ) परीक्षा लिँदा वस्तुगत प्रश्नका लागि ठीक उत्तरमा ठीक (✓) चिह्न र बेठीक उत्तरमा बेठीक (X) चिह्न लगाउन निर्देशन दिएकोछ । त्यसैगरी छोटो तथा लामो उत्तरात्मक विषयवस्तुगत प्रश्नको तलपट्टि खालीठाउँमा वाण (→) चिह्नले सङ्केत गरेको ठाउँमा उत्तर लेख्न लगाइएको छ ।
- ङ) स्वतन्त्र लेखनको लागि प्रश्नपत्रमै समय सीमा निर्धारण गरी प्रश्नपत्रमै उत्तरपुस्तिका प्रदान गरिएको छ ।
- च) सामग्री सङ्कलनका क्रममा वाक्यगठनको सैद्धान्तिक अध्ययनका लागि विभिन्न कृति र शोधहरूको स्वअध्ययनलाई पनि आधार मानिएको छ ।

७. अध्ययनको औचित्य

हाम्रो देश नेपाल एक बहुसांस्कृतिक, बहुभाषिक, बहुजातीय तथा धर्म निरपेक्ष राष्ट्र हो । राष्ट्रिय जनगणना २०५८ को प्रतिवेदनअनुसार नेपालमा ९२ वटा भाषा उल्लेख गरिएको पाइए पनि खोजकर्ताले यो भन्दा बढी भाषाहरू हुनसक्ने अनुमान गरेका छन् । धर्म संस्कृति, रीतिरिवाज, सञ्चार आदि कुरा भाषाकै माध्यमबाट सञ्चालित हुने भएकाले कुनै पनि भाषाको अध्ययन अनुसन्धान हुनु भाषावैज्ञानिक दृष्टिले औचित्यपूर्ण हुन्छ ।

हरेक भाषाको आफ्नै किसिमको एउटा निजी पहिचान वा व्यवस्था हुन्छ, जुन सम्बन्धित भाषाका वक्ताहरूको अभिव्यक्तिमा देख्न सकिन्छ । व्याकरण भाषा व्यवस्था भित्रको एउटा व्यवस्था हो । व्याकरण भित्र अन्तर्निहित थुप्रै पक्षहरूमध्ये कोटिहरू महत्त्वपूर्ण हुन्छन् । व्याकरणिक कोटि भित्र लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, पक्ष आदि पर्दछन् । कुनै पनि भाषाको व्याकरणिक पक्षको अध्ययन उक्त भाषिक व्यवस्थाको पहिचान, उत्थान, संरक्षण, सम्बद्धन र विकासका लागि महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्य गठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्दै त्यस्ता

त्रुटिहरूको वर्गीकरण र विश्लेषण गरी त्रुटिहरूको निराकरण गर्न यस विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न आवश्यक छ । त्रुटि अध्ययनको महत्त्व तथा आवश्यकता भाषा सिकाइका क्रममा एक पक्षमा मात्र सीमित नभई भाषा शिक्षणका क्रममा भाषा सिकाइ प्रक्रिया उद्देश्य निर्माण पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण शिक्षण विधि छनोट मूल्याङ्कन प्रक्रिया आदिमा समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । सरदार (बाँतर) भाषा कथ्यमा मात्र सीमित रहेकाले अन्य प्रभावशाली भाषाको प्रभाव परेको र भाषिक मिश्रणको स्थिति रहेका कारणले गर्दा उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी त्यस्ता त्रुटिहरूको निराकरण गर्न तथा निदानात्मक शिक्षण गर्नका लागि पनि त्रुटि विश्लेषण गर्न आवश्यक छ ।

सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचानका निमित्त यी दुई भाषाहरूमा भएका व्याकरणात्मक त्रुटिहरू जस्तै लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल आदिका पक्षमा तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ । जसले गर्दा यी दुवै भाषाका बीचमा कति नजिक वा टाढाको व्याकरणिक भेद छ र कति समानता र कति भिन्नता छ भन्ने कुराको तथ्यपूर्ण तथ्याङ्क देखाउँछ ।

प्रस्तुत अध्ययनले सरदार (बाँतर) भाषासम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्न चाहनेहरूलाई पनि केही हदसम्म भए पनि पूर्वाधार खडा गर्ने छ साथै मातृभाषामा शिक्षण गर्नका लागि समेत केही हदसम्म सहयोगी हुनेछ । यसका अतिरिक्त भाषाप्रति जानकारी राख्न खोज्ने भाषा प्रेमी तथा सरदारभाषीका (बाँतर) आमपाठकका लागि समेत उपयोगी हुने देखिन्छ । यसभन्दा अगाडि त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित विभिन्न किसिमका अध्ययन अनुसन्धान भएपनि सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको खासै अध्ययन अनुसन्धान नभएकाले पनि यो अनुसन्धान औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

८. पूर्वकार्यको अध्ययन

कुनै पनि कार्यको थालनी गर्नुपूर्व त्यससम्बन्धी भए गरेका कार्यहरूको अध्ययन गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ किनभने पूर्वअनुभवले गर्दा वर्तमानमा अझ अगाडि बढ्न सहयोग र प्रेरणा मिल्दछ । यसका अतिरिक्त विगतमा सम्बन्धित विषय वा क्षेत्रमा के कस्ता कार्यहरू कसरी सम्पन्न भएका छन ? के कस्ता निष्कर्ष प्रस्तुत गरेकाछन् ? भाषाशिक्षणमा देखिएका त्रुटिहरूलाई कम गर्ने उपायहरू के कति छन् ? यस्तै पक्षहरूको सूचनाबाट सैद्धान्तिक

पृष्ठभूमि प्राप्त हुने, पुनरावृत्तिको प्रभावबाट जोगिने एवम् व्याख्या विश्लेषणको आधार समेत प्राप्त हुन्छ । यसर्थ यहाँ वाक्यगठनसँग सम्बन्धित केही त्रुटिहरूको अध्ययनसँग सम्बन्धित केही पूर्वकार्यको अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ :

पारसमणि भण्डारी (२०३९) द्वारा “नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने कक्षा ८ का विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने अशुद्धिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा एक लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । यसको उद्देश्य नेवारीभाषी विद्यार्थीहरूद्वारा नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याई निराकरण गर्नु रहेको छ ।

यो अनुसन्धान गर्न काठमाडौँ उपत्यकाका छ वटा विद्यालयहरूका विद्यार्थीहरूलाई समावेश गरिएको छ । ती सम्पूर्ण नेवारीभाषी विद्यार्थीहरूलाई २४ वटा प्रश्न बनाई खाली ठाउँ भर्न र शुद्ध बनाउन लगाइएको थियो । ती विद्यार्थीहरूद्वारा शुद्ध बनाइएका वाक्यहरूमा प्रायजसो सम्बन्ध कारकमा सत्रीलिङ्गी प्रयोग गर्न त्रुटि गर्नुमा नेवारी भाषाका वाक्यमा लिङ्ग निर्धारण गर्ने प्रक्रिया नभएका कारण हुन सक्छ (पेज नं.८) सम्बन्धकारकमा ३३ देखि ५६ प्रतिशतले मात्र ठीक गरेका छन् । उक्त समूहका विद्यार्थीहरूले जुन आदरार्थी वाक्यमा क्रियापदको प्रयोग गरेका छन् त्यसले लिङ्ग भेद दर्साउँदैन । यस्ता वाक्यलाई चाहिँ ९० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध गरेका छन् ।

यो अनुसन्धानबाट के कुरा स्पष्ट हुन्छ भने मातृभाषाका प्रभावका कारण नेवारीभाषी विद्यार्थीले लिङ्गसम्बन्धी त्रुटि बढी गरेका हुन् किनकि आदरार्थी वाक्यमा लिङ्ग नछुट्टिने हुँदा यस्ता वाक्यमा त्रुटि न्यून देखिएको छ ।

रामचन्द्र लम्साल (२०४०) द्वारा “निम्न माध्यमिक तह पूरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटि पक्षको तुलनात्मक अध्ययन” शीर्षकमा एक लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त अनुसन्धानमा आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिपक्षको पहिचान गरिएको छ । साथै उक्त दुबै किसिमका विद्यार्थीहरूका बीचमा वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिपक्षको पारस्परिक तुलना गरिएको छ । नमुना छनोटमा परेका

आवासीय र साधारण विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक अध्ययनमा साधारण विद्यालयका विद्यार्थीहरूको स्तर कमजोर देखिएको छ ।

रामप्रसाद भट्टराई (२०४३) द्वारा “प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण ” शीर्षकमा एक शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रमा व्याकरणात्मक कोटिका आठ पक्षहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, कारक, भाव, पक्ष र वाच्यको मात्र अध्ययन गरिएको छ । यस अनुसन्धानमा व्याकरणिक त्रुटिविश्लेषण गर्दा सैद्धान्तिक पक्षलाई भन्दा प्रयोगिक पक्षलाई नै बढी जोड दिएको पाइन्छ । व्याकरणात्मक कोटिका उक्त आठ पक्षहरूसम्बन्धी ६४ वटा प्रश्नहरू निर्माण गरी उनीहरूबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । सामग्री सङ्कलनका लागि १०० जना विद्यार्थीलाई नमुनाको रूपमा समावेश गरिएको पाइन्छ । उनीहरूका उत्तरपुस्तिकालाई परीक्षण गरी त्रुटिहरूलाई केलाइएको छ ।

गङ्गाबहादुर के. सी. (खड्का) (२०५५) द्वारा “सुर्खेत जिल्लाका कक्षा पाँच उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा एक शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । जसको प्रमुख उद्देश्य मगरभाषी विद्यार्थीहरूले कविताको सस्वरपाठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गर्नु र प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु रहेको छ ।

भोलाप्रसाद ढकाल (२०५५) द्वारा “कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा पाइने नेपाली वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा एक लघु अनुसन्धान भएको छ । यसमा भाषा सिकाइमा हुने त्रुटिसम्बन्धमा सैद्धान्तिक चर्चा गर्ने , साधारण र आवासीय विद्यालयका विद्यार्थीहरूबाट नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धमा गरिने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने र त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणका लागि सुझाव दिने जस्ता मुख्य उद्देश्यमा यो अनुसन्धान केन्द्रित रहेको छ ।

यस शोधमा मूलतः क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरेको पाइन्छ । यसका लागि विषयगत र वस्तुगत गरी विभिन्न प्रकारका प्रश्न तयार गरी २ वटा मा.वि.बाट २०/२० जना

विद्यार्थीलाई नमुनाका रूपमा लिई तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । प्राप्त तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गरेर निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ । यसका साथै सैद्धान्तिक अध्ययनका लागि पुस्तकालयको प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

पाँच अध्यायमा विभाजित यस शोधपत्रको अध्याय एकमा शोधपरिचय, अध्याय दुईमा पूर्वाध्ययनको समीक्षा, अध्याय तीनमा वाक्यगठनसम्बन्धी सैद्धान्तिक परिचय, अध्याय चारमा त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया, अध्याय पाँचमा निष्कर्ष र सुभावाव प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ ।

विन्दु पौड्याल (वस्ती) (२०५८) द्वारा “कक्षा सातमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा एक शोधपत्र तयार गरिएको छ । यो शोधपत्र मुख्य रूपमा सस्वरपठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउने तथा क्षेत्रगत विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन, विश्लेषण गरी त्यसबाट प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुभावावहरू प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यमा प्रस्तुत शोध केन्द्रित रहेको देखिन्छ ।

क्षेत्रीय सामग्री संकलन विधिमा आधारित यस शोधकार्यमा नवलपरासी जिल्लाका ग्रामीण तथा सहरी, सरकारी तथा निजी गरी कक्षा ६ मा अध्ययनरत १०/१० जना थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसंख्याका रूपमा छानिएको छ । त्यसक्रममा श्रुतिलेखन, स्वतन्त्र लेखन, सस्वरपठन तथा शब्दोच्चारण आदि पक्षहरूको परीक्षणका साथै पूर्व परीक्षण र संशोधन समेत गरिएको देखिन्छ । विभिन्न खालका प्रश्नावली टेपरेकर्ड जस्ता सामग्री प्रयोग गरी अध्ययन, विश्लेषणमार्फत निष्कर्षमा पुग्ने काम गरिएको छ ।

यस अनुसन्धानअनुसार थारूभाषी विद्यार्थीहरूले कतैकतै उच्चआदरको क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्ने अवस्थामा उच्चतम आदरको क्रियापद प्रयोग गरी त्रुटि गरेको तथा कर्ता र क्रियापदको सङ्गति नमिलाई बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ । साथै निजी विद्यालयका विद्यार्थीले चन्द्रविन्दुसम्बन्धी, शिरविन्दुसम्बन्धी, हलन्तसम्बन्धी र श, ष, स सम्बन्धी बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

अशेश्वर यादव (२०६३) द्वारा “कक्षा ५ मा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ” शीर्षकको शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । जसको मुख्य उद्देश्य कक्षा ५ मा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको क्षेत्र पत्ता लगाई त्यस्ता त्रुटिहरूको निराकरणका लागि सुझाव दिनु रहेको छ । साथै ग्रामीण र सहरीया विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु रहेको छ ।

विप्रहरि दाहाल (२०५७), द्वारा नेपाली भोजपुरी भाषाका वाक्यगठनको व्यतिरेकी विश्लेषणसम्बन्धी एक लघु अनुसन्धान भएको छ । नेपाली र भोजपुरी भाषाको सामान्य परिचय दिने नेपाली र भोजपुरी भाषाका वाक्यगठनका विशेषताहरू पहिल्याउने नेपाली र भोजपुरी भाषाका व्यतिरेकी विश्लेषण गर्ने, भोजपुरी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाका वाक्यगठन सम्बन्धित त्रुटि क्षेत्र पहिल्याउने र नेपाली र भोजपुरी भाषाको वाक्यगठनका सम्बन्धमा गरिएको व्यतिरेकी विश्लेषणको निष्कर्ष दिने उद्देश्यमा उक्त शोध केन्द्रित रहेको छ ।

यस शोधकार्यका निम्ति मूल रूपमा क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधिको प्रयोग गरिएको छ । शोधको अध्ययनका निम्ति विरगञ्जमा बोलिने भोजपुरी भाषालाई नमुना सामग्री बनाई विभिन्न प्रकारबाट प्राप्त सामग्रीको वर्गीकरण, विश्लेषण र तालिकीकरण गरी तुलनात्मक विधिसमेत उपयोग गरिएको छ ।

देवलाल काफ्ले (२०५८) द्वारा पर्वत जिल्लाका दक्षिण भेगमा मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा एक लघुअनुसन्धान भएको छ । यस अध्ययनले भाषा सिकाइमा हुने त्रुटि तथा वाक्यगठन सम्बन्धी सैद्धान्तिक चर्चा गर्नका लागि कक्षा आठमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाई ती (मगरभाषी) विद्यार्थीहरूबाट गरिने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने तथा त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणका लागि सुझाव दिने प्रमुख उद्देश्य राखिएको देखिन्छ । यस शोध कार्यका लागि पर्वत जिल्लाका दक्षिण भेगमा बसोबास गर्ने मगरभाषी विद्यार्थीहरूलाई सामग्री संकलनका प्रमुख आधार बनाइएको छ । यस आधारमा यस शोधमा क्षेत्रीय विधिको

प्रयोग गरिएको देखिन्छ । यस अध्ययनले विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्ति परीक्षण गर्दा शिक्षार्थीले सबैभन्दा बढी त्रुटि वचनमा ४५.६ प्रतिशत, कारकमा २० प्रतिशत र भाव तथा पक्षमा ४ प्रतिशत त्रुटि रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

प्रेमबहादुर खत्री (२०६२) द्वारा कक्षा ८ उत्तीर्ण भुटानी शरणार्थी शिविरमा अध्ययनरत् विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली लेखनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन शीर्षकमा एक शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । दार्चुलेली भाषीमा हुने विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटि क्षेत्र पहिल्याउने उक्त त्रुटिहरूको वर्णन र विश्लेषण गर्दै त्रुटिको तालिकीकरण गरी प्रतिशत निर्धारण गर्ने मुख्य उद्देश्यमा यो अध्ययन केन्द्रित छ । दार्चुला जिल्लाका ग्रामीण क्षेत्रभित्र पर्ने ४ वटा विद्यालयका कक्षा ५ मा अध्ययनरत १०/१० जना विद्यार्थीहरूको प्रतिनिधित्व छनोट गरी तिनीहरूबाट प्राप्त लिखित सामग्री र केही स्वतन्त्र मौखिक अभिव्यक्तिलाई टेपरेकर्डमा रेकर्ड गरी प्राप्त शब्दहरूको विश्लेषण यसमा गरिएको छ । उक्त अध्ययनले घोषत्त्व, प्रणत्त्व, भाषिकगत, अनुनासिक, संयुक्त शब्दसम्बन्धी उच्चारणगत त्रुटिहरूको वर्गीकरण तालिकीकरणको विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ । उक्त अध्ययनले त्रुटि विश्लेषणमा उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन गरेको हुनाले अध्ययन अझ महत्त्वपूर्ण बनेको छ । तुलनात्मक रूपमा हेर्दा उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन कम भएको पाइन्छ । अर्कोतिर यो अध्ययन नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूको त्रुटिहरूको अध्ययन नभएर नेपाली भाषिकाको एक भाषिकाको प्रभावमा हुने उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन भएकाले भाषामा भाषिकागत प्रभाव अध्ययनमा महत्त्वपूर्ण छ । यस अध्ययनले त्रुटिविश्लेषणको समग्र पक्षलाई समेट्न नसके पनि नेपाली त्रुटि विश्लेषणमा यो विशेष उपयोगी र महत्त्वपूर्ण रहेको देखिन्छ ।

विभिन्न क्षेत्रमा त्रुटिसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान भएको तर सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूको खासै अध्ययन अनुसन्धान नभएकाले सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनका सन्दर्भमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन्, सो को अध्ययन गरी सुझाव र निष्कर्ष दिनु आवश्यक ठानी यो शोधपत्र तयार पारेको छ ।

९. अध्ययनको रूपरेखा

- अध्ययाय एक : शोधपरिचय
- अध्याय दुई : त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक अध्ययन
- अध्ययाय तीन : वाक्यगठनका दृष्टिले नेपाली र सरदार (बाँतर) भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण
- अध्याय चार : सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, व्याख्या र विश्लेषण
- अध्याय पाँच : निष्कर्ष तथा सुझाव

अध्याय : दुई

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीले के कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू के कारणबाट गर्छन् भनी अध्ययन एवम् विश्लेषण गर्ने कार्यलाई त्रुटिविश्लेषण भनिन्छ । सन् १९७० को दशकपछि उपयुक्त ढङ्गले भाषा शिक्षण गराउन तथा भाषा सिक्ने क्रममा विद्यार्थीले गर्ने गल्ती, कमजोरी आदि औल्याएर त्यसप्रति सचेत गराउने क्रममा त्रुटिविश्लेषणको अवधारणा भाषाशिक्षण सिकाइका क्रममा आएको हो । भाषा सिकाइ आफैमा एउटा कठिन तथा जटिल प्रक्रिया भएकाले कुनै पनि भाषा एकैपटकमा सिक्न र सिकाउन सकिँदैन । त्यसैले जुनसुकै भाषा सिक्दा जो कोहीले पनि धेरै थोर त्रुटि गर्ने गर्छन् । त्यसैले शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको पहिचान र वर्गीकरण गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई दिगो, प्रभावकारी र उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि त्रुटिविश्लेषण गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

त्रुटिविश्लेषण र भाषा शिक्षण बीच घनिष्ठ सम्बन्ध रहेको हुन्छ । यी दुईमध्ये एउटाको अनुपस्थितिमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप अधुरो र अपुरो हुन जान्छ । तसर्थ यिनीहरूलाई एकै सिक्काका दुई पाटा तथा एकै रथका दुई पाङ्गाका रूपमा लिने गरिन्छ । 'साइकल सिक्ने मानिस सिकाइको क्रममा अवश्य लड्छ' भनेभैं, भाषा सिक्ने क्रममा विद्यार्थीले त्रुटिहरू गर्ने गर्छन् । विद्यार्थीले जति बढी त्रुटि गर्छन् सिक्ने अवसर पनि उनीहरूलाई त्यति धेरै प्राप्त हुन्छ । तुलनात्मक रूपमा पहिलो भाषा सिकाइभन्दा दोस्रो वा लक्ष्य तथा विदेशी भाषा सिकाइमा त्रुटि बढी हुन्छ । परम्परागत रूपमा त्रुटिलाई असफलता र बौद्धिक कमजोरीका रूपमा लिने गरिएको पाइए तापनि आज आएर वर्तमान भाषा मनोविज्ञानको खोज र अनुसन्धानअनुसार त्रुटिलाई सफलता, प्रयास र स्वभाविक प्रक्रियाको प्रतीकका रूपमा लिन थालिएको छ ।

बालकले भाषा सिक्ने क्रममा सुरुसुरुमा अनगिन्ती तथा असीमित प्रयत्न, भूल तथा त्रुटिहरू गर्ने गर्छन् । विस्तारै उनीहरू एक कुशल मार्गनिर्देशकका निर्देशनलाई अवलम्बन गर्दै गएपछि क्रमशः त्रुटिहरूमा सुधार गरी सही भाषा सिक्ने गर्दछन् । बालबालिकाहरूको भाषा सिक्ने क्रमको यस्तो खाले त्रुटिहरूलाई त्रुटि वा कमजोरी नमानेर सिकाइको क्रम तथा प्रवृत्ति मान्ने गरिन्छ । त्रुटिविश्लेषणको अध्ययनले भाषा शिक्षण सफलताका साथ सिक्ने

प्रक्रियाको सङ्केत गर्ने हुनाले शिक्षकलाई सिकारूले गर्ने त्रुटिको प्रकृतिलाई बुझी सही मार्गनिर्देशन दिन सहयोग पुऱ्याउँछ । शिक्षकलाई शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको प्रकृति थाहा नभएसम्म शिक्षार्थीहरूमा निहित कमीकमजोरीहरूबाट शिक्षक अनभिज्ञ रहने भएकाले विद्यार्थीहरूमा निहित यस्ता त्रुटिहरूको निराकरण गर्न कठिन पर्छ । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रकृति तथा प्रवृत्तिलाई सङ्केत गर्ने हुनाले भाषाका शिक्षकलाई शिक्षार्थीले गर्ने त्रुटिको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन कुरा सिक्न सजिलो वा गाह्रो हुँदो रहेछ भन्ने जानकारी प्राप्त भई कुन-कुन क्षेत्रमा के कस्ता त्रुटि गर्दछन् ? भाषा सिक्दा के कस्ता कठिनाई देखापर्छन् ? शिक्षणमा कुन कुरालाई बढी ध्यान दिने ? त्रुटि निराकरणका लागि कुन कुन तरिका अपनाउने ? के कस्ता शिक्षण सामग्रीको अवलम्बन गर्ने जस्ता कुराहरूको ज्ञान प्राप्त भई शिक्षण सिकाइ कार्यमा सुधार हुने भएकाले शिक्षकले त्रुटिविश्लेषणको अध्ययन गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

त्रुटिविश्लेषण विद्यार्थीपरक हुने भएकाले यो खास विद्यार्थीहरूका भाषिक सम्पादनसँग सम्बद्ध हुन्छ । यो केवल एकपक्षीय हुने भएकाले यसबाट शिक्षार्थीमा निहित भाषासिकाइ प्रक्रियाको प्रत्यक्ष वर्णन हुन सक्छ । तसर्थ भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियालाई महत्त्वपूर्ण तथा उपयोगी प्रक्रियाका रूपमा लिने गरिन्छ ।

२.१ त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया

शिक्षार्थीहरूका सिकाइमा भएको कठिनाइको स्तर पहिचान गर्दै निराकरणात्मक शिक्षण गर्नका लागि शिक्षकले त्रुटिहरूको व्यवस्थित अध्ययन र अनुसन्धान गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो अध्ययनले त्रुटिहरूको निराकरण गरी सिकाइलाई उद्देश्यमुखी, दिगो तथा प्रभावकारी बनाउन सहयोग पुऱ्याउँछ । यसका साथै यस्तो अध्ययनले उपयुक्त शिक्षण विधिहरूको छनोट गर्न र पाठ्यसामग्रीको तयारी तथा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माणमा समेत सहयोग पुग्छ ।

सामान्यतः त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियालाई तीन चरणमा उल्लेख गर्ने गरेको पाइन्छ ; ती हुन् :

क) त्रुटिको पहिचान

ख) त्रुटिको वर्गीकरण

ग) त्रुटिको व्याख्या/वर्णन

क) त्रुटिको पहिचान

पहिचान त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियाको प्रथम र महत्त्वपूर्ण चरण हो । यसचरणमा सर्वप्रथम शिक्षार्थीले त्रुटि कहाँ र कसरी गरेका छन् भन्ने कुराको पहिचान गरिन्छ । यसका निम्ति दुई वा दुईभन्दा बढी विद्यार्थीहरूका अभिव्यक्ति (लिखित वा मौखिक) लाई अध्ययन विश्लेषण गर्ने, ती विद्यार्थीहरूका अन्य अभिव्यक्तिहरूमा सोही प्रकारको त्रुटि छ कि छैन ? छ भने त्यस्ता त्रुटिको आवृत्ति कति छ ? सो कुराको अध्ययन गरेर त्रुटि भएका ठाउँहरूको र त्रुटिपूर्ण भाषिक एकाइको पहिचान गरिन्छ । यसका लागि विद्यार्थीहरूले आदानात्मक र प्रदानात्मक; व्यक्तिगत तथा सामूहिक कुन प्रकारका त्रुटि गरेका हुन् सो कुराको पहिचान गरिन्छ । त्रुटि पहिचानका क्रममा निम्नलिखित कुराहरूलाई ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ :

–वाक्यगठन विधिसम्मत भएको छ वा छैन ?

–अभिव्यक्तिको सान्दर्भिक अर्थ लाग्छ कि लाग्दैन ?

–सन्दर्भ अनुरूप व्याख्यीय छ वा छैन ?

–कथनलाई पात्र भाषामा अनुवाद गरेर स्वीकार्य व्याख्या गर्न सकिन्छ वा सकिँदैन ?

त्रुटिहरू असावधानीका कारण वा अज्ञानताका कारण भएका हुन् छुट्याउनु पर्दछ ।

ख) त्रुटिको वर्गीकरण

त्रुटिको वर्गीकरण त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियाको दोस्रो तथा महत्त्वपूर्ण चरणका रूपमा त्रुटिको वर्गीकरणलाई लिने गरिन्छ । शिक्षार्थीहरूको लिखित वा मौखिक सामग्रीको अध्ययनपश्चात् त्रुटिको पहिचान भइसकेपछि यस्ता त्रुटिहरू कुन कुन प्रकृति र प्रकारका छन् भनी राम्ररी अध्ययन गरेर त्रुटिको वर्गीकरण गर्ने गरिन्छ । त्यसपछि त्रुटिहरूको प्रकृति र स्वरूपअनुसार विभिन्न कोटि र उपकोटिहरूमा वर्गीकरण गरिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूलाई व्यक्तिनिष्ठ र समूहनिष्ठ ; उत्पादनात्मक र पहिचानात्मक; मूर्त प्रकृतिका र अमूर्त प्रकृतिका; आंशिक

प्रकृतिका र समग्र प्रकृतिका ; भाषान्तरिक र अन्तरभाषिक आदि कोटि तथा उपकोटिहरूमा वर्गीकरण गर्ने गरिन्छ ।

ग) त्रुटिको व्याख्या/वर्णन

त्रुटिहरूको पहिचान र वर्गीकरण पश्चात् त्रुटिको व्याख्या तथा विश्लेषण गर्ने कार्य यस चरणमा गरिन्छ । मातृभाषा, पाठ्यसामग्री, शिक्षक, सिकारु स्वयम् वा दोस्रो तथा विदेशी भाषा जस्ता कुराहरू मध्ये कुन कारणले गर्दा र किन त्रुटि भएको हो भन्ने कुराको सपष्ट र विस्तृत व्याख्या तथा वर्णन यस चरणमा गर्ने गरिन्छ । त्यसैगरी यस चरणमा त्रुटिको क्षेत्रान्तर्गत उच्चारण, वर्णविन्यास, शब्दरचना, शब्दप्रयोग, रूपरचना, वाक्यगत, अर्थगत र सङ्कथनगत आदिको वर्णन पनि यसै चरणमा गर्ने गरिन्छ । मूलतः यस चरणमा त्रुटिका स्रोतहरूको निर्धारण गर्ने गरिन्छ ।

त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण र व्याख्या/वर्णन जस्ता तीनवटा चरणहरूमा त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया सम्पन्न गरिए तापनि सामान्यतया: त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियामा पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति र पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति गरी दुईवटा पद्धतिलाई अपनाउने गरिन्छ :

क) पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

यसलाई शिक्षार्थीले गर्ने त्रुटिका बारेमा पूर्वानुमान गर्ने पद्धतिका रूपमा लिइन्छ । यस पद्धतिमा व्यतिरेकी विश्लेषणको सिद्धान्तको मान्यताअनुरूप भिन्न विशेषता भएका क्षेत्रमा शिक्षार्थीहरूले बढी त्रुटि गर्ने र समान विशेषता भएका क्षेत्रमा कम त्रुटि गर्छन् भनी शिक्षार्थीहरूले गर्ने वा गर्न सक्ने त्रुटिका सम्भावित क्षेत्रहरूको पहिले नै पूर्वानुमान गर्ने गरिन्छ । यस पद्धतिमा भाषा प्रयोगको पक्ष तथा क्षेत्रको निर्धारण पहिले नै गरिएको हुन्छ । त्यसो भएकाले यस पद्धतिका सहाराले त्रुटिविश्लेषण गर्दा पहिले नै निर्धारण गरिएको पक्षमा गरेको त्रुटिका बारेमा मात्र थाहा हुन्छ र निर्धारण नगरिएको पक्ष वा क्षेत्रका बारेमा थाहै हुँदैन । तसर्थ सामग्रीको अध्ययनमा यो पद्धति अनुपयोगी हुने देखिन्छ ।

ख) पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

यसमा शिक्षार्थीहरूले बोलेका वा लेखेका खास अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन गरी तिनको अध्ययन गरेर मात्र त्रुटिहरूको पहिचान गर्ने तथा छानविन गर्ने गरिन्छ, र त्यसैका आधारमा

त्रुटिहरूको वर्गीकरण समेत गर्ने गरिन्छ । यस क्रममा प्राप्त त्रुटिहरूको प्रकृति हेरेर मात्र तिनको कोटि वा उपकोटि छुट्टयाउने काम गरिन्छ ।

यसरी कुनै खास पक्षमा सिकारुहरूले के कसता त्रुटिहरू गर्दछन् भनी पत्ता लगाउनका लागि पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति उपयोगी हुने देखिन्छ भने कुनै खास अभिव्यक्तिमा गर्ने त्रुटिहरूका बारेमा पहिचान गर्नको लागि पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति उपयोगी हुने देखिन्छ । तसर्थ यी दुबै पद्धति त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियामा महत्त्वपूर्ण तथा उपयोगी देखिन्छन् ।

२.२ त्रुटिको वर्गीकरण

हाम्रो देश नेपाल अनेकतामा एकता भएको बहुभाषिक राष्ट्र भएकाले यहाँ विभिन्न भाषाभाषीका वक्ताहरू प्रशस्तै पाइन्छन् । यसरी नेपालमा धेरै भाषाहरू बोलिने भएको हुँदा सबै शिक्षार्थीहरूले एकै प्रकारका त्रुटि गर्छन भन्न सकिँदैन अर्थात् त्रुटिमा विविधता पाइन्छ । यही विविधतालाई ध्यानमा राखी विभिन्न विद्वान्हरूले त्रुटिको वर्गीकरण विभिन्न तरिकाले/विभिन्न वर्गमा आधारित भई गरेकाछन् । जसलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

२.२.१ विकासशीलताका आधारमा

सिकने क्रमको गतिलाई विकासशीलता भनिन्छ । विकासशीलताका आधारमा त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि, व्यवस्थित त्रुटि र उत्तरव्यवस्थित त्रुटि गरी तीन वर्गमा वर्गीकरण गर्ने गरिएको छ :

क) अव्यवस्थित त्रुटि

कुनै पनि विद्यार्थीले भाषा सिकाइ गर्ने क्रममा गर्ने प्रारम्भिक त्रुटिलाई अव्यवस्थित वा अनियमित त्रुटि भनिन्छ । यस किसिमको त्रुटिलाई सिकारुले पुनरावृत्ति नगरी बेग्ला-बेग्लै ढङ्गले प्रयोग गरेको हुन्छ अर्थात् एकपल्ट एकखाले र अर्कोपल्ट अर्कै खाले त्रुटि गर्छ । त्यसैले यसलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिएको हो ।

ख) व्यवस्थीत त्रुटि

भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले विभिन्न ठाउँमा एकै खालको त्रुटि गऱ्यो भने त्यस्तो त्रुटिलाई नियमित वा व्यवस्थीत त्रुटि भनिन्छ । भाषिक ज्ञानको अभाव, गलत सामान्यीकरण तथा भ्रामक व्युत्पत्तिका कारण यस्ता त्रुटिहरू हुने गर्छन् । यस्ता त्रुटिहरू हटाउनका लागि सिकारु स्वयम्ले ध्यानपूर्वक सचेत भएर आधिकारिक पुस्तकहरू पढ्ने तथा शिक्षकले शिक्षण सिकाइका क्रममा विशेष ध्यानदिनुपर्ने हुन्छ ।

ग) उत्तरव्यवस्थीत त्रुटि

भाषाका शब्दहरूको प्रशस्त ज्ञान हुँदा-हुँदै पनि विद्यार्थीको असावधानीका कारण हुने त्रुटिलाई उत्तरव्यवस्थीत त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटि भाषिक प्रयोगको रड्काइ वा चिप्लाइबाट हुने गर्दछ । कतै-कतै वा ज्यादै कम मात्रामा देखिने यस्ता त्रुटिहरू कतैभने त्रुटि विहीन अवस्था मै हुन्छन् । अतः शिक्षार्थीको सावधानीबाट यस्तो त्रुटिको निराकरण गर्न सकिन्छ ।

२.३ भाषाकोटिका आधारमा

भाषिक एकाइसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई भाषाकोटिका आधारमा गरिने त्रुटि भनिन्छ । भाषाकोटिका आधारमा त्रुटिलाई निम्नानुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

२.३.१ उच्चारणगत त्रुटि

कुनै, पद, रूप, वर्ण, पदावली, वाक्यांश वा वाक्यको उच्चारण गर्दा हुने त्रुटिलाई उच्चारणगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.२ वर्णविन्यासगत त्रुटि

लेखाइका क्रममा वर्णविन्यासमा हुने त्रुटिहरूलाई वर्णविन्यासगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.३ शैलीगत त्रुटि

अनुपयुक्त वा असान्दर्भिक शैलीको प्रयोग गर्दा हुने त्रुटिलाई शैलीगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.४ शब्दभण्डारगत त्रुटि

शब्द निर्माण र प्रयोगका क्रममा हुने त्रुटिलाई शब्दभण्डारगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.५ व्याकरणगत त्रुटि

रूपरचना, वाक्यरचना वा वाक्यान्तरणका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूलाई व्याकरणगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.६ सङ्कथनात्मक त्रुटि

वाक्यभन्दा माथिल्ला एकाइसँग सम्बन्धित विभिन्न खालका त्रुटिहरू सङ्कथनात्मक त्रुटि मान्न सकिन्छ ।

२.४ स्रोतका आधारमा

स्रोतका आधारमा त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि र अन्तरभाषिक त्रुटि गरी दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

२.४.१ भाषान्तरिक त्रुटि

मातृभाषा आर्जन वा प्रयोगका क्रममा गरिने त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ ।

२.४.२ अन्तरभाषिक त्रुटि

कुनै भाषालाई मातृभाषाको रूपमा बोल्ने शिक्षार्थीले अर्को भाषा सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ; जस्तै सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीले नेपाली भाषा बोल्दा गर्ने त्रुटिहरू यस कोटिमा पर्छन् ।

२.५ गम्भीरताका आधारमा

गम्भीरताका आधारमा त्रुटिलाई अर्थघातक त्रुटि र अर्थ अघातक त्रुटि गरी दुई प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

२.५.१ अर्थघातक त्रुटि

जुन त्रुटि गर्नाले एउटा अर्थको सट्टा अर्कै अर्थ लाग्छ भने त्यस प्रकारका त्रुटिलाई अर्थघातक त्रुटि भनिन्छ; जस्तै

साठी-साथी

पुरा-पूरा आदि ।

यस्ता त्रुटिहरूले अर्थको अनर्थ बनाउने भएकाले बढी घातक र हानीकारक हुन्छन् ।

२.५.२ अर्थअघातक त्रुटि

शिक्षार्थीले प्रयोग गरेको भाषिक त्रुटिपूर्ण, वर्ण, शब्द, पद, पदावली, वाक्य वा सङ्कथनबाट पनि भाषिक सम्प्रेषणमा बाधा उत्पन्न हुँदैन भने त्यस्ता त्रुटिलाई अर्थअघातक त्रुटि भनिन्छ; जस्तै :

पछि (पछी)

खसि(खसी)

पानि (पानी) आदि ।

तर यसता त्रुटिहरू पनि क्षम्य भने हुँदैनन् ।

भाषा सिकाइका सन्दर्भमा शिक्षार्थीले गरेका त्रुटिहरूलाई सहज, स्वभाविक र सफलताका प्रतीकका रूपमा लिने गरिन्छ । तसर्थ शिक्षार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसरी उनीहरूले गरेका त्रुटिहरूको निराकरण गर्नका लागि त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण, व्याख्या तथा विश्लेषण गर्ने गरिन्छ । यसको अलावा पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति र पश्च निर्धारित कोटि पद्धतिको प्रयोग गरी शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको वर्गीकरण र व्याख्या गरी निदानात्मक शिक्षण गर्नका निमित्त त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया महत्त्वपूर्ण र उपयोगी सिद्ध हुने देखिन्छ ।

अध्याय : तीन

वाक्यगठनका दृष्टिले नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण

३.१ व्यतिरेकी अध्ययन

दुई वा सोभन्दा बढी भाषाका व्यवस्था वा उपव्यवस्थाहरूको समानता वा असमानताबारे तुलनात्मक अध्ययन गर्ने भाषाविज्ञानको शाखालाई व्यतिरेकी विश्लेषण भनिन्छ । यसरी व्यतिरेकी विश्लेषणले दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरूको बीच विभिन्न स्तरहरूमा पाइने समानता र भिन्नताहरूको विश्लेषण गर्दछ । व्यतिरेकी विश्लेषणबाट स्रोत भाषा (मातृभाषा वा प्रथम भाषा) र लक्ष्य भाषा (दोस्रो वा विदेशी) भाषाका बीचको समानता र भिन्नताबारे जानकारी प्राप्त हुन्छ ।

भाषा मानवीय सम्प्रेषणको अत्यावश्यक वस्तु हो । यसको सिकाइ र शिक्षण गर्नु सहज छैन । त्यसमा पनि मातृभाषाको भन्दा भिन्न भाषाको सिकाइ त भन्नु जटिल हुन्छ । अतः भाषा सिकाइ एक जटिल प्रक्रिया भएकाले यसमा सुधारको आवश्यकता पर्छ । सुधारका लागि शिक्षणका क्रममा आइपर्ने समस्याहरूको पहिचान र निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ । यसरी निर्धारण गर्दा कठिनाइको स्तर एवम् कारण पत्ता लगाउनका लागि कुनै दुईवटा भाषा लिई मातृभाषा र लक्ष्यभाषाका भाषिक संरचनाको व्यतिरेकी बिन्दु चयन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसवेला सिकारुका मातृभाषा र लक्ष्य भाषाका बीचको भाषिक संरचनाले मेल खाने भएमा भाषा सिकाइ सरल र मेल नखाने भएमा भाषा सिकाइ जटिल प्रकारको हुन्छ । त्यसैले शैक्षणिक प्रयोजनका दृष्टिले व्यतिरेकी अध्ययन त्यस्ता भाषाहरूका बीच विशेष उपयोगी मानिन्छ, जुन एक अर्काका सम्पर्कमा बोलिन्छन् । अतः यसबाट के भन्न सकिन्छ भने स्तरीय नेपाली भाषाका सापेक्षतामा सम-पारिवारिक भाषा र नेपाली भाषाकै क्षेत्रीय भेदहरूको व्यतिरेकी विश्लेषण बढी महत्त्वपूर्ण ठहर्छ ।

व्यतिरेकी विश्लेषण गर्दा दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरू बीचको संरचनात्मक समानता र भिन्नता केलाइन्छ । यही तुलनात्मक अध्ययनबाट सिकारुका भाषासिकाइमा आइपर्ने सम्भावित समस्याहरूलाई मध्यनजर गरी भाषाशिक्षणका लागि उपयुक्त सामग्री तयार गर्न

सकिन्छ । त्यसकारण यहाँ नेपाली र सरदार (बाँतर भाषाको) को वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

३.२ लिङ्गका आधारमा नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्यगठन

भाषिक लिङ्गलाई परिभाषित गर्ने क्रममा विभिन्न विद्वानहरूको मतलाई अधि सार्न सकिन्छ । लिङ्गले जातिलाई बुझाउँछ, (शर्मा, २०५४ : १७५) । लिङ्ग मूलतः नामसँग सम्बन्धित व्याकरणिक कोटि हो अधिकारी, २०५७ : ७५) । यसले नामको खास प्रकृतिलाई जनाउँछ ।

लिङ्गका सङ्ख्याका बारेमा सर्वत्र एकरूपता पाइँदैन । संस्कृत भाषामा पुलिङ्ग, सत्रीलिङ्ग र नपुङ्सक गरी तीन लिङ्ग छन् । जर्मन, पोलिस, अरबेली, ग्रीक, ल्याटिन र रुसी भाषामा पनि लिङ्ग तीन (पुलिङ्ग, सत्रीलिङ्ग र नपुङ्सक) लिङ्ग नै छन्, (बन्धु, २०४८ : ६६) । नेपाली भाषामा पुलिङ्ग र सत्रीलिङ्ग गरी दुई लिङ्ग छन्, (बन्धु, २०४८ : ६६) । पुलिङ्ग, सत्रीलिङ्ग र नपुङ्सक लिङ्ग गरी लिङ्ग तीन किसिमका छन्, सिग्दाल (२०४८ : १९) । उभयलिङ्ग समेत थपी लिङ्ग चारवटा पुऱ्याएका छन्, (भट्टराई (२०३३ : ७०) ले लिङ्ग सङ्ख्या नछुट्ट्याएर लिङ्ग छुट्ट्याउने आधार (मानव- अमानव; पुरुष-सत्री; सजीव-निर्जीव; मूर्त-अमूर्त; कठोर-कोमल आदि) उल्लेख गरेका छन्, अधिकारी २०५७ : ७६) । यसरी नेपाली भाषामा लिङ्गका किसिम छुट्ट्याउन कठिन परे तापनि बन्धुले गरेको लिङ्गको प्रकारलाई नै आधार मानी पुलिङ्ग र सत्रीलिङ्ग गरी दुई किसिमको लिङ्गको चर्चा गर्ने गरिएको पाइन्छ । उदाहरणका लागि सरदार (बाँतर) र नेपाली भाषाको केही तुलनात्मक अध्ययन तल गरिएको छ ।

३.२.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियापद

नेपाली भाषामा

समूह 'क'

पुलिङ्ग

समूह 'ख'

सत्रीलिङ्ग

१. छोरो आयो ।

१. छोरी आई ।

२. भान्जा घरमा छन् ।

२. भान्जी घरमा छिन् ।

३. केटो सकुल गयो ।

३. केटी सकुल गई ।

४. भाइ बजार जाँदैछ ।

४. बहिनी बजार जाँदैछे/छिन् ।

उपर्युक्त नेपाली भाषाका पुलिङ्गबोधक समूह 'क' का वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा पुलिङ्ग कर्ता क्रमशः , छोरो, भान्जा, केटो, भाइका साथमा पुलिङ्गै क्रियापदहरू क्रमशः आयो, छन्, गयो र जाँदैछ प्रयोग गरिएको छ । त्यसैगरी समूह 'ख' का सत्रीलिङ्गबोधक वाक्यहरू क्रमशः १, २, ३ र ४ मा सत्रीलिङ्गबोधक शब्द (कर्ता) क्रमशः छोरी भान्जी, केटी र बहिनीका साथमा सत्रीलिङ्गी क्रियापदहरू क्रमशः आई, छिन्, गई र जाँदैछे/छिन् प्रयोग भएको छ । तसर्थ नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापद लिङ्गबाट प्रभावित देखिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

समूह 'क'

समूह 'ख'

पुलिङ्ग

सत्रीलिङ्ग

१. बेटा एले ।

१. बेटी एले ।

२. भगिना घरमे छै ।

२. भैगनी घरमा छै ।

३. छौरा सकुल गेले ।

३. छौरी सकुल गेले ।

४. भ्या बजार जाइछे ।

४. बहिन बजार जाइछे ।

नेपाली भाषामा पुरुष जाति या भाले जातिलाई जनाउने शब्दलाई पुलिङ्ग र सत्री, महिला वा पोथी जाति जनाउने शब्दलाई सत्रीलिङ्ग भनेर सरदार (बाँतर) भाषामा पनि पुरुषबोधक शब्दलाई पुलिङ्ग र सत्रीबोधक शब्दलाई सत्रीलिङ्ग भनिए तापनि नेपाली भाषामा जस्तो सरदार (बाँतर) भाषामा कर्ताअनुसार क्रियापदमा फरक पाइँदैन, माथि प्रयोग गरिएको समूह 'क' अन्तर्गतका पुलिङ्गी वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा पुलिङ्ग कर्ता

क्रमशः : बेटा, भगिना, छौरा र भ्या प्रयोग गरिएको छ र यी कर्ताका साथमा क्रमशः एले, छै, गेले र जाइछे क्रियापदको प्रयोग गरिएको छ । भने समूह 'ख' अन्तर्गतका सत्रीलिङ्गी कर्ता क्रमशः बेटी, भैगनी, छौरी र बहिन जस्ता शब्दहरू प्रयोग गरिएको छ र तिनका साथमा भने समूह 'क' मा नै प्रयोग गरिएका क्रियापदहरू अर्थात् पुलिङ्गबोधक क्रियापदहरू क्रमशः एले, छै, गेले र जाइछे शब्दको प्रयोग गरिएको छ । यसरी नेपाली र सरदार (बाँतर) भाषामा तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गरी हेर्दा सरदार (बाँतर) भाषामा लिङ्ग जुनसुकै भए पनि त्यसले क्रियापदमा कुनै असर नपार्ने देखिन्छ ।

३.२.२ कर्ता (मानवेतर) र क्रियापद

नेपाली भाषामा

समूह 'क'

समूह 'ख'

पुलिङ्ग वाक्य

सत्रीलिङ्ग वाक्य

१. राँगाले पराल खायो ।

१. भैंसीले पराल खायो ।

२. बहर कराउँछ ।

२. बाछी कराउँछ ।

३. बाखा कराउँछ ।

३. बाखी कराउँछ ।

नेपाली भाषामा मानवेतर कर्ता प्रयोग भएको अवस्थामा त्यसले क्रियापदमा कुनै पनि असर पार्दैन । त्यसैले माथि समूह 'क' मा प्रयोग गरिएका वाक्यहरू १, २ र ३ मा पुलिङ्ग जनाउने शब्दहरू क्रमशः : राँगाले, बहर र बाखा कर्ताका रूपमा प्रयोग भएका छन् भने क्रियाका रूपमा क्रमशः खायो, कराउँछ र कराउँछ प्रयोग भएका छन् । त्यसैगरी समूह 'ख' मा प्रयोग गरिएका वाक्यहरू १, २ र ३ मा कर्ताका रूपमा मानवेतर सत्रीलिङ्गी शब्दहरू क्रमशः : भैंसी, बाछी र बाखी प्रयोग गरिएको छ र तिनका साथमा खायो, कराउँछ र कराउँछ क्रियापदको प्रयोग भएको देखिन्छ । यसरी हेर्दा समूह 'क' मा प्रयोग गरिएका पुलिङ्ग कर्ताको क्रियापद र समूह 'ख' मा प्रयोग गरिएका सत्रीलिङ्ग कर्ताको क्रियापद एउटै भएकाले नेपाली भाषामा मानवेतर वस्तु कर्ता भएको वाक्यमा जुनसुकै लिङ्ग भए पनि त्यसले क्रियापदमा कुनै असर नपार्ने देखिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

समूह 'क'

पुलिङ्गी वाक्य

१. पाडा पुवार खेल्के ।

२. बाछा डिक्रैछे ।

३. बखा भेमयावैछे ।

समूह 'ख'

सत्रीलिङ्गी वाक्य

१. भैसी पुवार खेल्के ।

२. बाछी डिक्रैछे ।

३. बखी भेमयावैछे ।

माथि उल्लिखित समूह 'क' मा प्रयोग गरिएका पुलिङ्गी कर्ता पाडा, बाछा र बाखाका साथमा खेल्के, डिक्रैछे र भेमयावैछे जस्ता क्रियापदहरूको प्रयोग भएको देखिन्छ भने समूह 'ख' मा प्रयोग गरिएका वाक्यहरू १, २ र ३ मा क्रमशः सत्रीलिङ्गबोधक कर्ता भैसी, बाछी र बखी प्रयोग भएको छ भने क्रियापदका रूपमा भने समूह 'क' मै प्रयोग भएका पुलिङ्गी क्रियापदहरू नै जस्ताको तस्तै अर्थात् खेल्के, डिक्रैछे र भेमयावैछे प्रयोग गरिएको छ । तसर्थ सरदार (बाँतर) भाषामा कर्ता मानवीय र मानवेतर दुबै अवस्थामा रहँदा समेत त्यसतो वाक्यमा लिङ्गले क्रियापदलाई प्रभाव पार्दैन ।

३.२.३ विशेष्य र विशेषण

नेपाली भाषामा

समूह 'क'

पुलिङ्गी वाक्य

१. केटो मोटो छ ।

२. सालो धेरै राम्रो थियो ।

३. भतिजो गोरो छ ।

समूह 'ख'

सत्रीलिङ्गी वाक्य

१. केटी मोटी छे ।

२. साली धेरै राम्री थिई ।

३. भतिजी गोरी छे/छिन् ।

माथि समूह 'क' मा प्रयोग गरिएका पुलिङ्गबोधक वाक्यहरू १, २ र ३ मा पुलिङ्गी विशेष्य केटो, सालो र भतिजोका साथमा पुलिङ्गी विशेषण क्रमशः मोटो, राम्रो र गोरो प्रयोग भएको छ भने समूह 'ख' मा प्रयोग गरिएका सत्रीलिङ्गबोधक वाक्यहरू १, २ र ३ मा

सत्रीलिङ्गी विशेष्य क्रमशः केटी, साली र भतिजीका साथमा सत्रीलिङ्गी विशेषण शब्दहरू क्रमशः मोटी, राम्री र गोरी प्रयोग गरिएको छ । यसप्रकार नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा विशेष्य र विशेषणलाई लिङ्गले प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

समूह 'क'	समूह 'ख'
पुलिङ्गी वाक्य	सत्रीलिङ्गी वाक्य
१. छौरा मोटका छै ।	१. छौरी मोटकी छै ।
२. सार बहुत बढिया रहै ।	२. साइर बहुत बढिया रहै ।
३. भतिजा गोर छै ।	३. भतिजी गोर छै ।

माथि समूह 'क' मा प्रयोग गरिएका पुलिङ्गबोध वाक्यहरूमा विशेष्यका रूपमा छौरा, सार र भतिजा प्रयोग गरिएको छ भने विशेषणका रूपमा क्रमशः मोटका, बढिया र गोर शब्दको प्रयोग गरिएको छ । त्यसैगरी समूह 'ख' मा प्रयोग गरिएका सत्रीलिङ्गी वाक्यहरू १, २ र ३ मा विशेष्यका रूपमा क्रमशः छौरी, साइर र भतिजीको प्रयोग गरिएको छ भने ती विशेष्यका विशेषणका रूपमा समूह 'क' मै प्रयोग गरिएका मोटका, बढिया र गोर शब्दको प्रयोग गरिएको छ । यसरी अध्ययन गरी हेर्दा सरदार (बाँतर) भाषामा विशेष्य विशेषणले लिङ्गमा कुनै प्रभाव नपारेको देखिन्छ ।

३.३ वचनका आधारमा नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्यगठन

एक वा अनेक बुझाउने शब्दको स्वरूपलाई वचन भन्दछन्, (सिग्दाल, २०५०:२२) । एउटा मात्र चिज वस्तुलाई सङ्केत गर्ने पद एकवचन हो भने एकभन्दा बढी चिजवस्तुलाई सङ्केत गर्ने पद बहुवचन हो । नाम, सर्वनाम र विशेषणका प्रायः एकवचनबोधक प्रत्यय नभए पनि ओकारान्त नाम (छोरो, केटो) र विशेषण (राम्रो, मिठो) ले एकवचन र आकारान्त नाम (छौरा, केटा) र विशेषण (राम्रा, मिठा) ले बहुवचनको सङ्केत गर्छन् तर क्रियामा भने एकवचन र बहुवचनका लागि छुट्टा-छुट्टै प्रत्ययहरूको व्यवस्था हुन्छ । वचनको अभिव्यक्ति

नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदमा हुन्छ अर्थात् नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाबाट वचनको अभिव्यक्ति हुन्छ ।

३.३.१ कर्ता र क्रियापद

नेपाली भाषामा

समूह 'क'

समूह 'ख'

एकवचन

बहुवचन

१. निर्मल भात खान्छ ।

१. निर्मलहरू भात खान्छन् ।

२. प्रिती खाजा खान्छे ।

२. प्रितीहरू खाजा खान्छन् ।

३. भाइ गयो ।

३. भाइहरू गए ।

४. साली गई ।

४. सालीहरू गए ।

उपर्युक्त समूह 'क' मा प्रयोग गरिएका एकवचनका वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा एकवचनकै कर्ताहरू क्रमशः निर्मल, प्रिती, भाइ र साली प्रयोग गरिएको छ र तिनका साथमा एकवचनका कर्तालाई सुहाउँदो एकवचनकै क्रियापदहरू क्रमशः खान्छ, खान्छे, गयो र गई प्रयोग गरिएको छ । त्यसैगरी समूह 'ख' मा प्रयोग गरिएका बहुवचनका वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा बहुवचनकै कर्ताहरू क्रमशः निर्मलहरू, प्रितीहरू, भाइहरू, र सालीहरू प्रयोग गरिएको छ भने ती वाक्यहरूमा प्रयोग भएका कर्ताअनुसार मिल्दा क्रियापदहरू क्रमशः खान्छन्, खान्छन्, गए र गएको प्रयोग गरिएको छ । यसरी हेर्दा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापदलाई वचनले प्रभाव पारेको देखिन्छ । अर्थात् वचनअनुसार कर्ता र क्रियापदमा मेल हुनुपर्ने देखिन्छ तर नेपाली भाषामै बहुवचन जनाउँदा भने सत्रीलिङ्ग र पुलिङ्ग दुबै कर्ताले क्रियापदमा कुनै प्रभाव पार्दैन अर्थात् दुबै लिङ्ग (पुलिङ्ग र सत्रीलिङ्ग) मा एउटै क्रियापदको प्रयोग हुन्छ । यसको पुष्टिका लागि माथि समूह 'ख' मा प्रयुक्त १, २, ३ र ४ नम्बरको वाक्यलाई लिन सकिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

समूह 'क'

समूह 'ख'

एकवचन

बहुवचन

१. निर्मल भात खाइछै ।

१. निर्मलआरो भात खाइछै ।

२. प्रिती जलखाई खाइछै ।

२. प्रितीआरो जलखाई खाइछै ।

३. भ्या गेले ।

३. भ्यासब गेले ।

४. साइर गेले ।

४. साइरआरो गेले ।

माथि समूह 'क' मा प्रयुक्त एकवचन जनाउने वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा एकवचनबोधक कर्ताहरू क्रमशः निर्मल, प्रिती, भ्या र साइर शब्दको प्रयोग गरिएको छ भने ती वाक्यमा खाइछै, खाइछै, गेले र गेले क्रियापदहरूको प्रयोग गरिएको छ । त्यसैगरी समूह 'ख' मा प्रयोग गरिएका बहुवचनबोधक वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा क्रमशः बहुवचनबोधक कर्ताहरू निर्मलआरो, प्रितीआरो, भ्यासब, साइरआरोको प्रयोग गरिएको छ भने ती बहुवचनबोधक कर्ताका लागि सुहाउँदो बहुवचनबोधक क्रियापदहरू खाइछै, खाइछै, गेले र गेले शब्दको प्रयोग भएको छ । यसरी अध्ययन गरी हेर्दा सरदार (बाँतर) भाषामा बहुवचनबोधक शब्दका रूपमा 'आरो' का विकल्पका रूपमा 'यार' र 'सब' को प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । आरो, यारु र सब जस्ता बहुवचनबोधक प्रत्यय प्रयोग भएका वाक्यमा बहुवचनबोधक क्रियाको प्रयोग नभइकन एकवचनमै प्रयोग हुने क्रियापदहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ । तसर्थ सरदार (बाँतर) भाषामा वचनले क्रियापदमा कुनै पनि प्रभाव नपार्ने देखिन्छ अर्थात् एकवचन र बहुवचन दुबैमा एकै प्रकारका क्रियापदको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

नेपाली भाषामा बहुवचनबोधक प्रत्ययका रूपमा 'आ' र 'हरू' लाई लिने गरिएको पाइन्छ । यस्ता प्रत्ययहरू मानवीय र मानवेतर दुबै नामको बहुवचनमा प्रयोग गरिन्छ । नेपाली भाषामा एकवचन नामको ओकारान्तलाई आकारान्तमा परिवर्तन गरी बहुवचन बनाइन्छ; जस्तै: छोरो, केटो आदिलाई बहुवचन बनाउँदा छोरा, केटा बनाइन्छ । त्यसैगरी नामको ओकारान्त, इकारान्तलाई आकारान्तमा परिवर्तन गरी 'हरू' प्रत्यय लगाएर बहुवचन बनाइन्छ । यसका साथै वचनअनुसार क्रियापदमा भिन्नता पाइन्छ तर सरदार (बाँतर)

भाषामा एकवचनलाई बहुवचन बनाउँदा शब्दका पछाडि आरो, यारु वा सब प्रत्यय जोड्ने गरिन्छ ।

३.३.२ विशेष्य र विशेषण

नेपाली भाषामा

समूह 'क'	समूह 'ख'
एकवचन	बहुवचन
१. अमिलो अङ्गुर ।	१. अमिला अङ्गुरहरू ।
२. गोरु केटो ।	२. गोरु केटाहरू ।
३. पिरो खुर्सानी ।	३. पिरा खुर्सानीहरू ।
४. गुलियो मिठाइ	४. गुलिया मिठाइहरू

उपर्युक्त समूह 'क' मा विशेष्य विशेषण प्रयोग गरी निर्माण गरिएका एकवचनका वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा विशेष्य शब्दहरू क्रमशः अङ्गुर, केटो, खोर्सानी र मिठाइ प्रयोग गरिएका छन् भने तिनका साथमा विशेषण शब्दहरू क्रमशः अमिलो, गोरु, पिरो र गुलियो प्रयोग गरिएको छ त्यसैगरी समूह 'ख' मा विशेष्य विशेषण प्रयोग गरी निर्माण गरिएका बहुवचनका वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा विशेष्य शब्दहरू अङ्गुरहरू, केटाहरू, खोर्सानीहरू र मिठाइहरू प्रयोग गरिएका छन् भने तिनका साथमा विशेषण शब्दहरू क्रमशः अमिला, गोरु, पिरा र गुलिया प्रयोग गरिएका छन् । यस उदाहरणबाट के पुष्टि हुन्छ भने नेपाली भाषामा विशेषणको रूप विशेष्य पदको वचनअनुसार फरक देखिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

समूह 'क'	समूह 'ख'
एकवचन	बहुवचन
१, खट्टा अङ्गुर ।	१, खट्टा अङ्गुरसब ।
२, गोर छौरा ।	२, गोरका छौरा ।

३. करु मरचाइ ।

३. करु मरचाइसव ।

४. मिठका मिठाइ

४. मिठका मिठाइसव ।

उपर्युक्त समूह 'क' मा विशेष्य विशेषण प्रयोग गरी निर्माण गरिएका एकवचनका वाक्यहरू १, २, र ३ मा विशेष्य शब्दहरू क्रमशः अङ्गुर, छौरा, मरचाइ र मिठाइका साथमा विशेषण शब्दहरू क्रमशः खट्टा, गोर, करु र मिठका को प्रयोग गरिएको छ । त्यसैगरी समूह 'ख' मा विशेष्य विशेषण प्रयोग गरी निर्माण गरिएका बहुवचनका वाक्यहरू १, २ र ३ मा विशेष्य शब्दहरू क्रमशः अङ्गुरसब, छौरासब, मरचाइसव र मिठाइसबको प्रयोग गरिएको छ भने तिनका साथमा समूह 'क' मा एकवचनमै प्रयोग गरिएका विशेष्य क्रमशः : खट्टा, गोर, करु र मिठकाको प्रयोग गरिएको छ । यसरी सरदार (बाँतर) भाषामा विशेषणको रूप विशेष्य पदको वचनअनुसार फरक देखिँदैन ।

३.३.३ भेदक र भेद्य

नेपाली भाषामा

समूह 'क'

समूह 'ख'

एकवचन

बहुवचन

१. मेरो सालो लाटो छ ।

१. मेरा सालाहरू लाटाछन् ।

२. उसको भाइ आउँछ ।

२. उसका भाइहरू आउँछन् ।

३. उसकी बुहारी आउँछे ।

३. उसका बुहारीहरू आउँछन् ।

माथि समूह 'क' मा प्रयोग गरिएका नेपाली भाषाका एकवचनका वाक्यहरू १, २ र ३ मा एकवचन (ओकारान्त/इकारान्त) भेदक मेरो, उसको, उसकीका साथ एकवचनकै भेद्य सालो, भाइ र बुहारी प्रयोग भएको छ भने समूह 'ख' मा प्रयोग गरिएका बहुवचनका वाक्यहरू १, २ र ३ मा बहुवचनबोधक (आकारान्त) भेदक मेरा, उसका र उसकाका साथमा बहुवचनबोधक भेद्य सालाहरू, भाइहरू र बुहारीहरू प्रयोग भएका छन् । अतः नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा भेदक र भेद्यलाई वचनले प्रभावित गरेको देखिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

समूह 'क'

समूह 'ख'

एकवचन

बहुवचन

१. हमर सार बौका छे ।

१. हमर सारसब बौका छे ।

२. ओकर भ्या एते ।

२. ओकर भ्यासब एते ।

३. ओकर पुतौ एते ।

३. ओकर पुतौसब एतै ।

माथि समूह 'क' मा प्रयोग गरिएका सरदार (बाँतर) भाषाका एकवचन भेदकहरू क्रमशः हमर, ओकर र ओकरका साथमा भेद्य सार, भ्या, पुतौ प्रयोग भएका छन् । त्यसैगरी समूह 'ख' मा बहुवचनबोधक वाक्यहरू १, २ र ३ मा सारसब, भ्यासाब र पुतौसब जस्ता भेद्यका साथमा समूह 'क' मा एकवचनमै प्रयोग गरिएका भेदकहरू हमर, ओकर र ओकर नै प्रयोग भएका छन् । अतः सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्यगठनका क्रममा आएको भेदक पदलाई वचनले प्रभावित तुल्याइएको पाइँदैन तर भेद्यपद भने वचनबाट प्रभावित देखिन्छ ।

३.४ पुरुषका आधारमा नेपाली र सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्यगठन

कथनका सन्दर्भमा सम्लग्न भएका सहभागीहरूको प्रकृतिलाई जनाउने व्याकरणत्मक कोटि पुरुष हो, (अधिकारी, २०५५: ८७) । क्रियाका आधारमा कर्ता र क्रियाका बीचमा सम्बन्ध स्थापना गरी व्यक्ति वा कर्ताको भेद देखाउने पदहरू नै पुरुष हुन् । नेपाली भाषामा बोल्ने व्यक्ति प्रथम पुरुष, सुन्ने व्यक्ति वा श्रोता द्वितीय पुरुष र कुरा गरिने व्यक्ति वा विषय तृतीय पुरुष हुन् । पुरुषको अभिव्यक्ति सर्वनाम र क्रियापदमा हुन्छ ।

नेपाली भाषामा

प्रथम पुरुष

१. म खिर खान्छु ।

२. हामी खिर खान्छौं ।

द्वितीय पुरुष

- १ तँ खिर खान्छस्/खान्छेस् ।
२. तिमी खिर खान्छौ/खान्छ्यौ ।
३. तपाईं खिर खानुहुन्छ ।

तृतीय पुरुष

१. ऊ खिर खान्छ/खान्छे ।
२. उनी खिर खान्छिन्/खान्छन् ।
३. वहाँ खिर खानुहुन्छ ।

माथि प्रयोग गरिएका नेपाली भाषाका प्रथम पुरुषका वाक्य १ र २ मा प्रथम पुरुष कर्ता (सर्वनाम) म र हामीका साथमा प्रथम पुरुष क्रियापद क्रमशः खान्छु र खान्छौं आएका छन् । त्यसैगरी द्वितीय पुरुषका वाक्य १,२ र ३ मा द्वितीय पुरुषका कर्ता तँ, तिमी र तपाईंका साथमा द्वितीय पुरुषका क्रियापद क्रमशः खान्छस्/खान्छेस्, खान्छौ/खान्छ्यौ र खानुहुन्छ प्रयोग गरिएको छ । त्यस्तै तृतीय पुरुषका वाक्यहरू १, २ र ३ मा तृतीय पुरुषकै कर्ता ऊ, उनी र वहाँका साथमा तृतीय पुरुष क्रियापद खान्छ/खान्छे, खान्छिन्/खान्छन् र खानुहुन्छ प्रयोग गरिएको छ । अतः नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापद (उच्च आदरार्थी बाहेक) लाई पुरुषले प्रभावित तुल्याएको देखिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

प्रथम पुरुष

१. हम खिर खैबै ।
२. हमरारो खिर खैबै ।

द्वितीय पुरुष

१. तुहै खिर खैबही ।

२. तुहे खिर खेवही ।

३. यहाँ खिर खेवही/खेवे ।

तृतीय पुरुष

१. ऊ खिर खेते ।

२. ऊ खिर खेते ।

३. वहो खिर खेते ।

माथि प्रयोग गरिएका सरदार (बाँतर) भाषाका प्रथम पुरुषका वाक्य १ र २ मा प्रथम पुरुषकर्ता 'हम' र 'हमरारो' का साथमा प्रथम पुरुष क्रियापद क्रमशः खैवे र खैवे प्रयोग भएको छ । त्यसैगरी द्वितीय पुरुषका वाक्य १, २ र ३ मा द्वितीय पुरुष कर्ता तुई, तोहे र वहाँका साथमा क्रमशः खेवही/खेवे, खेवे/खेवही, र खेवे क्रियापदको प्रयोग भएको छ । त्यसैगरी तृतीय पुरुषका वाक्यहरू १, २ र ३ मा तृतीय पुरुषका कर्ता ऊ, ऊ र वहाँका साथमा एउटै मात्र क्रियापद 'खेते' प्रयोग गरिएको छ । यसरी अध्ययन गरी हेर्दा सरदार (बाँतर) भाषामा प्रथम पुरुष र द्वितीय पुरुषका क्रियापदमा समानता पाइन्छ अर्थात् प्रथम पुरुषमा र द्वितीय पुरुषमा एउटै प्रकारका क्रियापदको प्रयोग गरिन्छ ; जस्तै: माथि दिइएको उदाहरणमा प्रथम पुरुषबोधक कर्ता हम र हमरारो तथा द्वितीय पुरुषबोधक कर्ता तुह, तोहे र यहाँका साथ एउटै मात्र क्रियापद 'खेवे/खेवही' को प्रयोग गरिएको छ भने तृतीय पुरुषबोधक कर्ता ऊ, ऊ र वहाँका साथमा चाहिँ एकै किसिमका वा एउटै क्रियापद 'खेते' को प्रयोग गरिएको छ ।

३.५ कालका आधारमा नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्यगठन

काल क्रियापदको समय सङ्केतक कोटि हो, (अधिकारी, २०६२ : ११७) । कालले समयको बोध गराउँदछ । परम्परागत रूपमा काललाई भूत, वर्तमान र भविष्यत् गरी तीन भागमा वर्गीकरण गर्ने गरेको पाइन्छ भने आधुनिक व्याकरणअनुसार काललाई भूत र अभूत गरी दुई भागमा मात्र वर्गीकरण गर्ने गरेको पाइन्छ । भूतकालले पहिले भइसकेको समयलाई

बुझाउँछ भने अभूत कालले अहिले भइरहेको वा पछि हुने समयलाई सङ्केत गर्ने गरेको पाइन्छ । अर्थात् अभूत कालभित्र वर्तमान र भविष्यत् काल समेटिएको हुन्छ । नेपाली भाषामा जस्तै सरदार (बाँतर) भाषामा पनि भूत, वर्तमान र भविष्यत् गरी तीन काल भएको देखिन्छ ।

भूतकाल

भूतकालले कुनै पनि काम भइसकेको अवस्थालाई जनाउँछ अर्थात् यसले बितिसकेको समयलाई बोध गराउँछ ; जस्तै :

तिमीले गीत लेख्यौं ।

म बजार गएको थिएँ । आदि ।

पक्ष

समयको सूक्ष्म रूपलाई पक्ष भनिन्छ, अर्थात् पक्षलाई कालको पनि काल भन्ने गरिन्छ । भूतकालका सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यसत गरी पाँच पक्ष रहेको हुन्छ । त्यसैले यहाँ नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषाका पक्षहरू बीच निम्नानुसार तुलनात्मक अध्ययन गरी निष्कर्ष दिने कार्य गरिएको छ :

सामान्य पक्ष

नेपाली भाषामा

१. म खेत गएँ ।

२. मैले चिया खाएँ ।

माथि उल्लेख गरिएको वाक्य १ र २ मा भूतकालमा भएका कामको सामान्य चर्चा गरिएकाले यस्ता किसिमका वाक्यलाई नेपाली भाषामा सामान्य भूतकाल भन्ने गरिन्छ । माथिका वाक्यहरूमा 'गएँ' र 'खाएँ' क्रियापदले भूतकालको सामान्य पक्षलाई जनाएको छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. हमे बाद गेलिए ।

२. हमे चाय पिलिए ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषी वाक्य १ र २ मा 'हम' र 'हम' कर्ताका साथमा सामान्य भूतकालबोधक क्रियापद 'गेलिए' र 'पिलिए' प्रयोग गरिएको छ । यसरी नेपाली भाषामा भूतकाल जनाउनका लागि क्रियाको अन्त्यमा 'य/ए' को प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ भने सरदार (बाँतर)मा क्रियापदको अन्त्यमा 'ए' को प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

अपूर्ण पक्ष

सामान्यतया भूतकालको अपूर्ण पक्षले बितेको समयमा कुनै पनि काम भइरहेको अवस्था, कामको अपूर्णता तथा निरन्तरतालाई जनाउँछ ।

नेपाली भाषामा

१. तिमी कविता लेख्दै थियौ ।

२. म भात खाँदै थिएँ ।

३. त्यसले भलिबल खेल्दै थियो ।

४. श्याम धान काट्दै थियो ।

५. उमेश र मोहन खेल्दै थिए ।

माथि प्रयुक्त नेपाली भाषाका वाक्य १, २, ३, ४ र ५ मा क्रमशः लेख्, खा, खेल्, काट् र खेल् धातुमा अपूर्णकालीन प्रत्यय 'दै' जोडिएर क्रमशः भूतकालीन क्रियापद (थियो, थिए, थियो, थियो र थिए) को प्रयोग गरिएको छ । यसरी नेपाली भाषामा अपूर्ण पक्षलाई जनाउनका लागि धातुमा 'तै'/'दै' प्रत्यय जोड्ने गरिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. तुहै कविता लिखैत रही ।

२. हम भात खाइत रहियै ।

३. वहा गेम खेलत रहियै ।

४. श्याम धान काटैत रहै ।

५. उमेश ओर मोहन खेलैत रहै ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषाका वाक्य १, २, ३, ४ र ५ मा क्रमशः लिख, खा, खेल, काट् र खेल् धातुमा अपूर्णकालीन प्रत्यय ऐ, इ, ए, ऐ र ऐ जोडिएर क्रमशः लिखैत, खाइत, खेलत, काटैत र खेलैत जस्ता व्युत्पन्न धातुको प्रयोग गरिएको छ र तिनका साथमा भूतकालीन क्रियापद क्रमशः रहि, रहियै, रहियै, रहै र रहै को प्रयोग गरिएको छ । यसरी सरदार (बाँतर) भाषामा अपूर्ण पक्षलाई जनाउनका लागि धातुमा ऐ, एत, ऐत, इ, इत र वेत जस्ता प्रत्यय जोड्ने गरिन्छ ।

पूर्ण पक्ष

पूर्ण पक्षले कुनै पनि कार्यको पूर्णतालाई जनाउँछ । भूतकालमा कुनै पनि कार्य पूरा भइसकेको जनाउने वाक्यलाई भूतकालको पूर्ण पक्ष भनिन्छ ।

नेपाली भाषामा

१. तिमिले चुट्किला लेखेका थियौ ।

२. त्यसले भलिबल खेलेको थियो ।

३. भरतले एस.एल.सी. परीक्षा दिएको थियो ।

माथि प्रयुक्त नेपाली भाषाका वाक्य १, २ र ३ मा लेख, खेल् र दि धातुमा एका, एका र एको प्रत्यय जोडिएर लेखेका, खेलेको र दिएको जस्ता व्युत्पन्न धातुका साथमा भूतकालीन क्रियापदहरू क्रमशः थियौ, थियो र थियो प्रयोग गरिएको छ । अतः नेपाली भाषामा पूर्ण पक्षलाई जनाउनका लागि धातुमा एका/एकी/ एको प्रत्यय जोड्ने गरेको देखिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. तुहे खिससा लिख्ने रही ।

२. वहा गेम खेल्ले रहै ।

३. भरत एस.एल.सी. परीक्षा दिने रहे ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्य १, २ र ३ मा लिख्, खेल् र दे धातुमा 'ने' प्रत्यय जोडिएर लिख्ने, खेल्ने र देने जस्ता व्युत्पन्न धातुका साथमा भूतकालीन क्रियापदहरू क्रमशः रही, रहै र रहे प्रयोग गरिएको छ । अतः सरदार (बाँतर) भाषाको पूर्ण भूतकाल जनाउनका लागि सामान्यतः धातुमा 'ने' प्रत्यय थप्ने गरेको पाइन्छ ।

अज्ञात भूत

अज्ञात भूतकालले कुनै पनि कार्य थाहै नभइकन पहिल्यै नै भइसकेको तर त्यस कुरा/कार्यको जानकारी भने पछि प्राप्त भएको अवस्थालाई जनाउँछ अर्थात् ए/इ प्रत्यान्त कृदन्तीय क्रियासँग वर्तमानकालिक 'छ' का रूपहरूको योगबाट बनेका प्रयोगहरूले क्रियाको अज्ञानता व्यक्त गरेका हुन्छन्, (अधिकारी, २०६२ : १२४) ।

नेपाली भाषामा

१. तिमिले कविता लेखेछौ ।
२. नरेश खेत गएछ ।
३. मैले भात खाँएछु ।

माथि प्रयोग गरिएको वाक्य १, २ र ३ मा क्रमशः लेख्, जा र खा धातुमा 'ए' प्रत्यय जोडी 'छ' का क्रियारूप प्रयोग गरिएका यस्ता संरचना भएका वाक्यलाई नेपाली भाषामा अज्ञात भूत भन्ने गरिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. तुहे कविता लिखलै रही ।
२. नरेश बाद गेल्ले ।
३. हमे भात ख्यागेललिए ।

माथि प्रयुक्त वाक्य १, २ र ३ मा लिख्, ग्याल, ख्याल, धातुमा अपूर्णकालीन प्रत्यय 'ए' जोडी लिखलै, गेल्ले र ख्यागेललिए शब्दको प्रयोग गरिएको छ । यसरी हेर्दा सरदार (बाँतर) भाषामा अज्ञात पक्षलाई अपूर्ण पक्षले काम चलाउने गरेको देखिन्छ ।

अभ्यसत पक्ष

नेपाली भाषामा

१. तिमि कविता लेख्थ्यौ ।
२. म फुटबल खेल्थैं ।
३. रमेश धान काट्थ्यो ।
४. भोला विद्यालय जान्थ्यो ।

माथि प्रयुक्त १, २, ३ र ४ का वाक्यहरूमा लेख्थ्यो, खेल्थैं, काट्थ्यो र जान्थ्यो जस्ता भूतकालीन क्रियापदहरूको प्रयोग भएका छन् । यस्ता क्रियापदले कुनै पनि कार्यमा बानी तथा अभ्यास भइसकेको जनाउने हुनाले माथिका वाक्यलाई अभ्यास भूतकालको वाक्यहरू भन्ने गरिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. तुहे कविता लिखैत रही ।
२. हमे गोम खेलत रिहे ।
३. रमेश धान काटैत रहे ।
४. भोला सकुल जाइत रहे ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्य १, २, ३ र ४ मा क्रमशः लिख, खेल, काट् र जा धातुमा क्रमशः ऐ, ए, इ र इत प्रत्यय जोडिएर लिखैत, खेलत, काटैत, जाइत जस्ता व्युत्पन्न शब्द बनेकाले यस्ता संरचना भएका वाक्यलाई अपूर्ण पक्षका रूपमा पनि कतै-कतै लिने गरिएको पाइन्छ भने क्रियाका रूपमा रही, रिहे र रहे प्रयोग गरेकाले अभ्यस्त भूतका रूपमा पनि लिने गरिएको पाइन्छ । यस्तो वाक्यलाई छुट्याउनका लागि प्रयोग र प्रसङ्ग तथा सन्दर्भलाई ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ ।

वर्तमान काल

वर्तमान कालले अहिले भइरहेको समयलाई जनाउँछ । सामान्यतया: 'धातु' मा 'छ' क्रियारूपहरू जोडिएर बनेका वाक्यहरूले वर्तमान काललाई जनाउँछ । नेपाली भाषामा वर्तमान काललाई सामान्य वर्तमान काल, अपूर्ण वर्तमान काल र पूर्ण वर्तमान काल गरी तीन भागमा विभाजन गर्ने गरिएको पाइन्छ ।

नेपाली भाषामा

सामान्य वर्तमान काल

सामान्य वर्तमान कालले वर्तमान अवस्थामा कुनै पनि कार्य भएको सामान्य सूचना दिने काम गर्छ; जस्तै:

१. म कथा पढ्छु ।

२. कमल विद्यालय जान्छ ।

३. विमला लौकाको विरुवा रोप्छिन् ।

माथि प्रयोग गरिएका वाक्य १, २ र ३ ले वर्तमान अवस्थामा कुनै कार्य भएको सूचना प्रदान गरेको हुनाले यी वाक्यहरू सामान्य वर्तमानकालीन वाक्य हुन् ।

नेपाली भाषामा वर्तमान कालको सामान्य पक्ष हुन्छ तर सरदार (बाँतर)को वर्तमान कालको सामान्य पक्ष हुँदैन । अर्थात् सरदार (बाँतर)मा सामान्य वर्तमान कालको सामान्य पक्षलाई जनाउनका लागि अपूर्ण पक्ष जनाउन प्रयोग गरिने प्रत्यय (ए/ऐ/इ) नै धातुमा जोडिने भएकाले सामान्य पक्ष नरहेको देखिन्छ ।

अपूर्ण वर्तमान काल

अपूर्ण वर्तमान कालले वर्तमान अवस्थामा कुनै पनि कार्य भइरहेको जनाउँदछ । यसमा धातुमा तै/दै जोडिएर 'छ' का क्रियारूप प्रयोग भएको हुन्छ ।

नेपाली भाषामा

१. म कथा पढ्दैछु ।

२. कमल विद्यालय जाँदैछ ।

३. विमला लौकाको विरुवा रोप्तै छे/रोप्दै छिन् ।

माथि प्रयोग गरिएको वाक्य १, २, र ३ मा पढ, जा र रोप् धातुमा तै/दै प्रत्यय जोडिएर वर्तमानकालीन 'छ' क्रियापदका रूप प्रयोग भएको छ । तसर्थ माथि उल्लिखित वाक्य संरचनाहरूले नेपाली भाषामा अपूर्ण वर्तमान काललाई जनाउँछन् ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. हमे खिस्सा पढै छियै ।

२. कमल स्कूल जाइछै ।

३. विमला सजवैनके गाछी रोपैछे ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषी वाक्य १, २ र ३ मा क्रमशः पढ, जा, र रोप् धातुमा अपूर्णकालीन प्रत्यय (इ/इत/एत/ऐत/वेत) मध्ये ऐ, इ र ए प्रत्यय जोडिएर पढै, जाइ र रोपै जस्ता व्युत्पन्न धातुको निर्माण भएको छ र तिनका साथमा वर्तमानकालबोधक 'छ' का क्रियारूप प्रयोग भएकाले यस्ता वाक्य संरचनालाई वर्तमान कालको अपूर्ण पक्ष भनिन्छ । सरदार (बाँतर) भाषामा वर्तमान कालको सामान्य पक्ष र अपूर्ण पक्ष जनाउन एकै किसिमका पक्ष वा क्रियाको प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ ।

पूर्ण पक्ष

पूर्ण पक्षले बितेको (भूत) समयमा कार्य पूरा भएको तर त्यसको असर वा प्रभाव अहिले (वर्तमान) सम्म पनि रहेको भन्ने बुझिन्छ । यसले भूतको कार्यलाई वर्तमानको अवस्थामा ल्याएर जोड्दछ । यसको निर्माण धातुमा एको/एकी/एका का साथमा 'छ' का क्रियारूपहरू जोडेर गरिन्छ ।

नेपाली भाषामा

१. मैले कविता पढेको छु ।

२. कमल विद्यालय गएको छ ।

३. विमलाले लौकाको विरुवा रोपेकी छिन् ।

४. प्रदीप रोएको छ ।

माथि प्रयुक्त नेपाली भाषाका वाक्य १, २, ३ र ४ मा पढ्, जा, रोप् र रो धातुमा पूर्णकालीन प्रत्ययबोधक शब्द (प्रत्यय) एको/एका/एकी जोडिएर पढेको, गएको, रोपेकी र रोएको जस्ता शब्दको निर्माण भएको छ भने तिनका साथमा 'छ' का क्रियारूपहरू जोडिएका हुनाले यसता प्रकारका वाक्य संरचनालाई नेपाली भाषामा वर्तमान कालको पूर्ण पक्षका रूपमा लिने गरिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. हमे खिस्सा पढ्ने छियै ।

२. कमल स्कलु गेलछै ।

३. विमला सजवैनके गाछ रोप्नेछे ।

४. प्रदीप कन्नै छे ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्य १, २, ३ र ४ मा क्रमशः पढ्, गेल, रोप्, र कान् धातुमा 'ने' प्रत्यय जोडिएर पढ्ने, जाने, रोप्ने र कन्नै जस्ता व्युत्पन्न धातुको निर्माण भएको छ भने तिनका साथमा 'छ' का क्रियारूप प्रयोग भएको छ । यस किसिमका संरचनालाई सरदार (बाँतर) भाषामा वर्तमान कालको पूर्ण पक्षका रूपमा लिने गरिन्छ ।

भविष्यत् काल

भविष्यत्कालले पछि हुने समयको बोध गराउँछ अर्थात् कुनै पनि घटना वा कार्यव्यापार कथन समयभन्दा पछि हुने वा आउने कुराको निर्देश गर्ने क्रियापदलाई भविष्यत् काल भनिन्छ । नेपाली भाषामा भविष्यत्काल जनाउनका लागि धातुमा 'ने' प्रत्यय जोडेर 'छ' का क्रियारूपहरू प्रयोग गर्ने गरिन्छ । सामान्यतः भविष्यत् काललाई सामान्य भविष्यत्, अपूर्ण भविष्यत् र पूर्ण भविष्यत् गरी तीन पक्षमा विभाजन गर्ने गरेको पाइन्छ :

सामान्य पक्ष

सामान्य भविष्यत् कालले पछि हुने कुराको निर्देश गर्दछ वा पछि हुने कुराको सामान्य सूचना मात्र दिने कार्य गर्दछ ।

नेपाली भाषामा

१. तिमि गीत गाउनेछौ ।
२. त्यो विद्यालय जानेछ ।
३. त्यसले फुटवल खेल्नेछ ।
४. उनीहरू गहुँ काट्नेछन् ।

माथि प्रयुक्त वाक्य १, २, ३ र ४ मा पछि हुने कामको सामान्य जानकारी वा सूचना प्राप्त भएको हुँदा यस्ता वाक्यहरूलाई सामान्य भविष्यत् कालका उदाहरणका रूपमा लिन सकिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. तुहे गाना गावेवाला छि ।
२. ऊ स्कूल जाइवाला छै ।
३. ऊ गेम खेलेवाला छै ।
४. उसव गहुँम काटेवाला छै ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्य १, २, ३ र ४ मा प्रयोग गरिएका वाक्यहरूले पछि हुने कामको सामान्य सूचना दिइएको हुनाले यस्तो वाक्यलाई भविष्यत् कालको सामान्य पक्षका रूपमा लिने गरिन्छ ।

अपूर्ण पक्ष

नेपाली भाषामा

१. तिमि गीत गाउँदै हुनेछौ ।

२. त्यो खेत जादै हुनेछ ।

३. त्यसले लुडो खेल्दै हुनेछ ।

४. म भोलि यति बेला विद्यालय जाँदै हुनेछु ।

माथि प्रयुक्त नेपाली भाषाका वाक्य १, २, ३ र ४ मा गा, जा, खेल्, काट् र जा धातुका साथमा 'दै' प्रत्यय जोडिएर गाउँदै, जाँदै, खेल्दै र जाँदै जस्ता शब्दको निर्माण भई 'हुने' का साथमा 'छ' का क्रियारूपहरू जोडिएका हुनाले यस्तो किसिमको वाक्य संरचनालाई नेपालीभाषामा भविष्यत् कालको अपूर्ण पक्षका रूपमा लिने गरिन्छ । यसलाई जनाउनका लागि नेपाली भाषामा धातुमा तै/दै प्रत्यय जोडी पुनः 'ने' प्रत्यय थपेर 'छ' का क्रियारूप प्रयोग गर्ने ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. तुहे गाना गावते रहभी ।

२. ऊ बाद ज्याते/जेते रहते ।

३. ऊ लुडो खेलाप्ते रहते ।

४. हमे काइल इबखत स्कुल जाइवाला हेवे ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्य १, २, ३ र ४ मा क्रमशः गा, जा, खेल, काट् र जा धातुमा क्रमशः वेत, इत, एत, ऐत, इत प्रयोग गरी गावते, ज्याते/जेते, खेलाप्ते र जाइवाला शब्दको निर्माण गरिएको छ भने तिनका साथमा रहमी + 'त' का क्रियारूप प्रयोग गरिएको छ । अतः सरदार (बाँतर) भाषामा अपूर्ण भविष्यत् पक्ष जनाउनका लागि धातुमा इ, ई, ऐत, इत, एत, वेत+रह+'त' का क्रियारूप प्रयोग गर्ने गरिएको पाइन्छ ।

पूर्ण पक्ष

नेपाली भाषामा

१. हरीले भात खाएको हुनेछ ।

२. तिमिले गीत गाएका हुनेछौ ।

३. त्यसले भलिवल खेलेको हुनेछ ।

४. म विद्यालय गएको हुनेछु ।

माथि प्रयुक्त नेपाली भाषाको वाक्य १, २, ३ र ४ मा धातुका साथमा क्रमशः एको/एका/एकी प्रयोग गरिएको र तिनका साथमा 'ने' + 'छ' का क्रियारूप प्रयोग गरिएको छ । तसर्थ नेपाली भाषाको यस्तो वाक्य संरचनालाई अर्थात् धातु+एको/एका/एकी 'छ' का क्रियारूपलाई भविष्यत् कालको पूर्ण पक्ष भनिन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा

१. हरी भात खेने रहते ।

२. तुहे गाना गावेत रहभी ।

३. ऊ गेम खेलेवाला हेते ।

४. हमे सकुल जाइवाला हेवे ।

माथि प्रयुक्त सरदार (बाँतर) भाषामा प्रयोग गरिएको वाक्य १ मा 'खेन्' धातुमा ए प्रत्यय जोडी पुनः रह जोडेर प्रयोग गरिएको छ भने वाक्य २ र ३ मा खेल+वेत, खेल + एत अर्थात् वत र एत जस्ता अपूर्ण पक्षबोधक क्रियापदको नै प्रयोग गरिएको देखिन्छ ।

यसरी अध्ययन गरी हेर्दा सरदार (बाँतर) भाषामा भविष्यत् कालको अपूर्ण र पूर्णपक्षमा खासै भिन्नता नरहेको देखिन्छ । कालका पक्षहरूको विश्लेषण गर्नका लागि नेपाली भाषामा जस्तो सरदार (बाँतर) भाषामा ठ्याकै एकै किसिमका संरचना नभइकन कतैकतै भिन्न संरचनामा पनि देखापर्छन् । तसर्थ वक्ताले कुन प्रसङ्गमा अभिव्यक्ति दिइएको हो सोही अभिव्यक्तिलाई आधार मानेर कालको वर्गीकरण र व्याख्या गर्ने गरिएको पाइन्छ ।

अध्याय : चार

व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ परिचय

सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्ने क्रममा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइयो । प्रस्तुत अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य मोरङ जिल्लाका भोराहाट गा.वि.स.का दुई भौडाहा गा.वि.स.का दुई र बैजनाथपुर गा.वि.स.का १ गरी जम्मा ५ वटा विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ । निर्माण गरिएका चार किसिमका प्रश्नावलीबाट प्राप्त त्रुटिलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष र काल गरी चार पक्षमा छुट्ट्याएर हेर्दा निम्नानुसारका त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ :

४.१.१ लिङ्गगत त्रुटिहरू

कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा निम्नानुसारका लिङ्गगत त्रुटि गरेको पाइएको छ :

१. उमेशको एउटा सानो साली छ ।
२. हाम्रो दिदी बजार जाँदैन ।
३. हाम्रो आमाले भात पकाउँछ ।
४. मेरो भतिजी सधैं विद्यालय जाँदैन ।
५. केटी सकुल गयो ।
६. आमा आयो ।

प्रस्तुत सत्रीलिङ्गी वाक्य १, २, ३, ४, ५ र ६ लाई हेर्दा प्रस्तुत वाक्यहरूमा सत्रीलिङ्गी क्रियापदहरू क्रमशः थिई/थिइन, जान्नु/जानुहुनु, पकाउनुहुन्छ, जान्नु, गइन् र आउनुभयो जस्ता क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्नेमा सरदार (बाँतर) भाषी विद्यार्थीहरूले पुलिङ्गी क्रियापदहरू क्रमशः थियो, जाँदैन, पकाउँछ, जाँदैन, गयो र आयो प्रयोग गरी त्रुटिपूर्ण

वाक्यको प्रयोग गरेका छन् । त्यसैगरी वाक्य १ मा सत्रीलिङ्गी विशेष्य सालीका साथमा सत्रीलिङ्गी (इकारान्त) विशेषण सानी प्रयोग गर्नुपर्नेमा पुलिङ्गी (ओकारान्त) विशेषण सानो प्रयोग गरेकाले विशेषणसम्बन्धी त्रुटि भएको छ । त्यसैगरी प्रस्तुत वाक्य १, २, ३ र ४ मा प्रयोग गरिएको भेदकलाई हेर्दा पनि सत्रीलिङ्ग (इकारान्त) भेदक उमेशकी, हामी, हामी, मेरी प्रयोग गर्नुपर्नेमा पुलिङ्गी (ओकारान्त) भेदक उमेशको, हाम्रो, हाम्रो र मेरो प्रयोग गरेर भेदकसम्बन्धी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा गरेका लिङ्गगत त्रुटिहरूमा सत्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग तथा सत्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी विशेषणको प्रयोगका साथै सत्रीलिङ्गी भेदकका साथमा पुलिङ्गी भेदकको प्रयोग गरी त्रुटि गरेको देखिन्छ । मुख्यतया : शिक्षार्थीहरूको मातृभाषाको प्रभाव तथा अध्ययनको कमीका कारणले गर्दा यस्ता किसिमका त्रुटिहरू भएको देखिन्छ ।

४.१.२ वचनगत त्रुटि

सामान्यतया वचन सङ्ख्यासँग सम्बन्धित वाक्यगठनको एक महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वचनगत त्रुटिहरू पनि प्रशस्तै गरेको देखिन्छ । उनीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई कर्ता र क्रियापद, विशेष्य र विशेषणका साथै भेदक र भेद्यसँग सम्बन्धित गरी निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.२.१. कर्ता र क्रियापदसम्बन्धी त्रुटि

सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले निम्नानुसारका कर्ता र क्रियापदसम्बन्धी त्रुटि गरेका छन् :

१. गोठालाहरू गाई चराउन जान्छ ।
२. साथीहरू भलिवल खेल्छ ।
३. शर्मिलाहरू खेत गयो ।
४. दिदीहरू पढ्दै छ ।
५. आमाहरू नुहाउँछ ।

माथि प्रस्तुत वाक्य १ र २ मा बहुवचनबोधक कर्ता गोठालाहरू र साथीहरूका साथमा बहुवचनबोधक क्रियापद जान्छन् र खेल्छन् प्रयोग गर्नुपर्नेमा एकवचनबोधक क्रियापद जान्छ र खेल्छ को प्रयोग गरी त्रुटिपूर्ण वाक्यको निर्माण गरेको पाइयो । त्यसैगरी वाक्य ३, ४ र ५ मा बहुवचनबोधक सत्रीलिङ्गी कर्ताहरू क्रमशः दिदीहरू, शर्मिलाहरू र आमाहरूका साथमा बहुवचनबोधक क्रियापदहरू क्रमशः गए, पढ्दैछन् र नुहाउँनुहुन्छ जस्ता क्रियापदको प्रयोग गर्नुपर्नेमा गयो, पढ्दैछ र नुहाउँछ जस्ता क्रियापदको प्रयोग गरी वचनगत त्रुटि गरेको पाइयो ।

उक्त त्रुटिको प्रकृतिलाई अध्ययन विश्लेषण गरी हेर्दा उक्त त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावबाट भएको देखिन्छ । सरदार (बाँतर) भाषामा एकवचन र बहुवचन दुबैलाई एउटै क्रियापदको प्रयोग गर्ने गरिएकाले यस्तो त्रुटि भएको हो । अर्थात् सरदार (बाँतर) भाषामा वचनअनुसार क्रियापदमा भेद नभएकाले यस्तो प्रकृतिको त्रुटि भएको देखिन्छ ।

४.१.२.२ विशेष्य र विशेषणसम्बन्धी त्रुटि

१. बूढो मानिसहरू आए ।

२. मोटो केटाहरू आए ।

३. बाठो केटाहरू आए ।

४. राम्रो लुगाहरू लगाऊ ।

माथि दिइएको वाक्य १ र २ मा बहुवचन विशेष्य मानिसहरू र केटाहरूका साथमा बहुवचन (आकारान्त) विशेषण शब्द बूढा र मोटो प्रयोग हुनुपर्नेमा एकवचनबोधक विशेषण शब्द बूढो र मोटो प्रयोग गरी त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी वाक्य ३ र ४ मा बहुवचनबोधक विशेष्य केटाहरू र लुगाहरूका साथमा बहुवचनबोधक विशेषण शब्द बाठा र राम्रा प्रयोग हुनुपर्नेमा एकवचनबोधक (ओकारान्त) विशेषण शब्द बाठो र राम्रो प्रयोग गरी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

उपर्युक्त त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावबाट भएको देखिन्छ । सरदार (बाँतर) भाषामा बहुवचन बनाउँदा शब्दका पछाडि अनिवार्य रूपले आरो, यारु र सब प्रत्यय थप्नु पर्ने भएकाले यस्तो त्रुटि भएको देखिन्छ ।

४.१.२.३ भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटि

१. मेरो सालाहरू लाटो छन् ।
२. उसको दिदीहरू आउँछन् ।
३. मेरो छोरीहरू छैन ।
४. उसको बहिनीज्याई बूढो छ ।

माथि उल्लिखित नमुनालाई हेर्दा वाक्य १, २, ३ र ४ मा बहुवचनबोधक भेद्य क्रमशः सालाहरू, दिदीहरू, छोरीहरू र बहिनीज्याईका साथमा बहुवचनबोधक (आकारान्त) भेदक मेरा, उसका, मेरा र उसका प्रयोग हुनुपर्नेमा सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले एकवचनबोधक (ओकारान्त) भेदक मेरो, उसको, मेरो र उसको जस्ता शब्दको प्रयोग गरिएकाले यी वाक्यहरू त्रुटिपूर्ण देखिन्छन् । सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वचनगत प्रयोगान्तर्गत भेदक र भेद्यसम्बन्धी पनि अधिकांश त्रुटि गरेको पाइयो । नेपाली भाषामा वाक्यगठन गर्दा भेद्य जुन वचनको छ, भेदक पनि त्यही वचनको प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । तर सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले त्यसो नगरेर बहुवचन भेद्यका साथमा पनि एकवचनबोधक (ओकारान्त) शब्द मेरो, उसको र उसको प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइयो । यसो हुनुमा उनीहरूको मातृभाषाको प्रभावलाई तथा अध्ययनको कमीलाई लिन सकिन्छ ।

४.१.३ पुरुषगत त्रुटि

क्रियाका आधारमा कर्ता र क्रियाका बीचमा सम्बन्ध स्थापना गरी व्यक्ति वा कर्ताको भेद देखाउने पदहरूलाई नै पुरुष भनिन्छ । नेपाली भाषामा कर्ता जुन पुरुषमा छ, क्रियापद पनि त्यही पुरुषको प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ, तर सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले यो नियमलाई ख्याल नगरेकाले उनीहरूले निम्नानुसारका त्रुटिहरू गरेको पाइयो :

१. हामी दश वर्षको भए ।
२. म गर्मीको समयमा स्कूल आउँदैन ।
३. तपाईं भात खान्छ ।

४. उनी बजार घुम्न जान्छ ।

माथि उल्लिखित त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूलाई विश्लेषण गर्दा वाक्य १ र २ मा प्रथम पुरुष कर्ता 'हामी' र 'म' का साथमा प्रथमपुरुषबोधक क्रियापद भयौ र आउँदिन प्रयोग गर्नुपर्नेमा सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले त्यसो नगरिकन वाक्य १ को प्रथम पुरुषबोधक बहुवचन कर्ता 'हामी' का साथमा 'भए' क्रियापदको प्रयोग र वाक्य २ मा प्रथम पुरुष कर्ताका साथ तृतीय पुरुषबोधक क्रियापद 'आउँदैन' प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइयो । त्यसैगरी वाक्य ३ मा द्वितीय पुरुषबोधक कर्ता तपाईंका साथमा 'खानुहुन्छ' क्रियापदको प्रयोग गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरिकन प्रथमपुरुषबोधक क्रियापद 'खान्छ' को प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी वाक्य ४ मा तृतीय पुरुषबोधक कर्ता 'उनी' का साथमा 'जान्छन्/जान्छिन्' क्रियापदको प्रयोग गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरी प्रथमपुरुषबोधक क्रियापद 'जान्छ' को प्रयोग गरी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

यसरी उनीहरूले गरेको पुरुषसम्बन्धी त्रुटिलाई अध्ययन विश्लेषण गर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावले गर्दा भएका र केही त्रुटिहरू अध्ययन तथा अभ्यासका कमीबाट भएको हो भन्न सकिन्छ ।

४.१.४ कालगत त्रुटि

सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले निम्नअनुसारका कालगत त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो :

१. म बजार जाँदैथ्यो ।

२. मैले खाजा खाँदैछु ।

३. मैले खाजा खाएको हुनेछु ।

४. म सकुल गएको हुनेथिए ।

माथि उल्लिखित त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूलाई विश्लेषण गर्दा वाक्य १ लाई म बजार जाँदैथिए भनी अपूर्ण भूतकालको वाक्य निर्माण गर्नुपर्नेमा भूतकालको अभ्यस्त पक्षको वाक्य संरचना बनाउने गरेको पाइयो अध्ययन र अभ्यासको कमी भएका कारण यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइन्छ ।

त्यसैगरी वाक्य २ मा मैले खाजा खाएछु वाक्यको प्रयोग गरी अज्ञात भूतको वाक्य निर्माण गर्नु पर्नेमा मैले खाजा खाँदैछु भन्ने वाक्यको प्रयोग गरी (अपूर्ण पक्षबोधक वाक्य संरचनाको प्रयोग गरी) त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्तो त्रुटि हुनुमा सरदार (बाँतर) भाषीमा कतिपय अवस्थामा अज्ञात पक्षको लागि अपूर्ण पक्षकै प्रयोग गर्ने गरिएकाले भएको देखिन्छ । त्यसैगरी वाक्य नं. ३ र ४ मा म खाजा खाँदै हुनेछु र म स्कुल गएको हुनेछु भन्ने वाक्यको प्रयोग गर्नुपर्नेमा मैले भात खाएको हुनेछु र म घर गएको हुनेथिए जस्ता वाक्यको प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने गरेको देखिन्छ । यस्तो त्रुटि हुनुमा सरदार (बाँतर) भाषामा भविष्यत् कालको अपूर्ण पक्ष र पूर्णपक्षमा भिन्नता नदेखाइकन एउटै रूपले (संरचनाले) प्रसङ्गअनुसार अर्थबोध हुने भएकाले यस्तो त्रुटि हुने भएको पाइन्छ ।

अध्याय : पाँच

निष्कर्ष तथा सुभावहरू

५.१ निष्कर्ष

भाषा मानवीय वस्तु हो । मानवीय समाजमा नै भाषाको अस्तित्व जीवित रहन्छ । भाषाकै माध्यमबाट मानवले समाजमा आ-आफ्ना विचारको विनिमय मात्र गर्दैन, आफ्नो सीप, ज्ञान र क्षमतालाई पनि भाषाकै माध्यमले समाजमा प्रयोग तथा स्थानान्तरण गर्न सक्षम हुन्छ । शिक्षार्थीले आफूले पहिले सिकेको मातृभाषा र पछि सिकेको भाषा (आर्जित) वा दोस्रो भाषामा पनि प्रशस्तै त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइन्छ । यसरी पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा देखिने त्रुटिहरूको प्रकृति र स्वरूप फरक हुने गरेको पाइए तापनि त्रुटि विनाको भाषा सिकाइ कार्य प्रायः असम्भव देखिन्छ । तर दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा हुने गरेका त्रुटिहरू लक्ष्य भाषा भन्दा बढी मातृभाषाकै प्रभावबाट उत्पन्न हुने गरेको देखिन्छ ।

सीमित स्रोत र साधनको अभाव तथा उद्देश्यको सीमाङ्कनका कारण कक्षा आठमा अध्ययनरत सरदार (बाँतर) समुदायका विद्यार्थीहरूका लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालदेखि बाहेक अन्य विविध पक्षहरूमा कमी कमजोरी तथा त्रुटि देखिँदा देखिँदै पनि त्यसलाई गौण विषय ठानी उनीहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियालाई आधार मानी लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालका आधारमा निम्नअनुसारका निष्कर्षहरू निकालिएको छ । जसलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ :

१. सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा गरेका लिङ्गगत त्रुटिहरूमा सत्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग तथा सत्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी विशेषणको प्रयोगका साथै सत्रीलिङ्गी भेदकका साथमा पुलिङ्गी भेदकको प्रयोग गरी त्रुटि गरेको देखिन्छ । सरदार (बाँतर) भाषामा लिङ्गअनुसार क्रियापदमा भेद नभएका कारणले गर्दा यस्ता किसिमका त्रुटिहरू भएको देखिन्छ ।

२. सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले गर्ने वचनगत त्रुटिलाई अध्ययन गर्दा अधिकांश त्रुटिहरूमा एक वचनका कर्तामा बहुवचनका क्रियापद र बहुवचनका कर्तामा एकवचनका क्रियापदको प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । यसो हुनुको प्रमुख कारण उनीहरूको भाषामा

एकवचन र बहुवचनका क्रियालाई जनाउने एउटै मात्र क्रियापद हुनु तथा नेपाली भाषाको व्याकरणको अध्ययन र अभ्यासको कमीलाई लिन सकिन्छ ।

त्यसै गरी उनीहरूले सरदारभाषीले (बाँतर) बहुवचन विशेष्यका साथमा एकवचनबोधक विशेषण शब्दको प्रयोग तथा बहुवचन भेदककासाथमा एकवचन भेदको प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ ।

३. पुरुषगत त्रुटिहरूमा प्रथम पुरुष कर्ताका साथमा द्वितीय पुरुष तथा तृतीय पुरुषको क्रियापदको प्रयोग गरेर हुन गएको पाइएको छ । त्यसै गरी कतिपय त्रुटिहरू द्वितीय पुरुष कर्ताका साथमा तृतीय पुरुषको क्रियापद र तृतीय पुरुष कर्ताका साथमा प्रथम पुरुषबोधक क्रियापदको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

यसरी उनीहरूले गरेको पुरुषसम्बन्धी त्रुटिहरूलाई विश्लेषण गरी हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावले गर्दा भएका र केही त्रुटिहरू चाहिँ अध्ययन र अभ्यासको कमीका कारणले गर्दा भएको हो भन्न सकिन्छ ।

४. नेपाली भाषाको वाक्यगठनका सन्दर्भमा सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले कालसम्बन्धी पनि प्रशस्तै मात्रामा त्रुटि गरेको पाइन्छ । अज्ञात भूतकाल जनाउन प्रयोग गर्नुपर्ने क्रियापदका ठाउँमा पूर्णभविष्यत्कालीन क्रियापदको प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । त्यसै गरी पूर्ण भूतकाललाई जनाउनका लागि पूर्ण वर्तमान कालको संरचनाको प्रयोग तथा अपूर्णवर्तमान काल जनाउनका लागि अभ्यस्त भूतकालको क्रियापदको प्रयोग गर्ने गरिएको पाइन्छ । यस्ता प्रकारका त्रुटि हुनुका प्रमुख कारणका रूपमा मातृभाषाको प्रभावलाई नै प्रमुख कारकका रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसै गरी उनीहरूले गरेका कतिपय त्रुटिहरूका प्रकृतिलाई नै ठम्याउन नसकिने जटिल प्रकृतिका त्रुटिहरू पनि गर्ने गरेको पाइन्छ ।

५. सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूका प्रतिक्रिया/अभिव्यक्तिबाट प्राप्त नतिजालाई विश्लेषण गरी हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावबाट भएको देखिन्छ त्यसैगरी कतिपय त्रुटिहरू अध्ययन तथा अभ्यासको कमीका कारण भएको देखिन्छ भने कतिपय त्रुटिहरू शिक्षार्थीको लापरवाहीले गर्दा भएको देखिन्छ ।

६. एउटा वाक्यमा पूर्ण रूपमा पदसङ्गति मिलाएपनि क्रमिक रूपमा सोही प्रकृतिका अर्का वाक्यमा पदसङ्गति नमिलाउने वा त्रुटि गर्ने गरेको देखिन्छ । यसतो हुनुको प्रमुख कारण शिक्षार्थी असचेत भएकाले हो भन्न सकिन्छ ।

७. यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सीमाङ्कन गरिएका पक्षहरू (लिङ्ग, वचन, पुरुष र काल) मध्ये सबै भन्दा बढी त्रुटि वचनमा र त्यस पछि क्रमशः लिङ्ग, पुरुष र कालमा गर्ने गरिएको पाइन्छ ।

यसरी दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिकने सरदार (बाँतर) समुदायका विद्यार्थीहरूले यसता प्रकारका त्रुटिहरू गर्नुमा उनीहरूको भाषिक व्यवस्था वा मातृभाषाको प्रभावलाई नै प्रमुख रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसका अतिरिक्त नियमित अध्ययन तथा अभ्यासको कमी हुनु, घरको आर्थिक अवस्था कमजोर भएका कारण दिनहुँ विद्यालय जान नपाउनु र अभिभावकमा शैक्षिक चेतना नहुनु आदिलाई लिन सकिन्छ ।

५.२ सुझावहरू

भाषा मानवीय विचारहरूको आदन-प्रदान गर्ने सशक्त र प्रभावकारी माध्यम भएकाले यसको शुद्धतामा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । भाषा सिकाइ कार्य आफैँमा जटिल कार्य भएकाले त्रुटिरहित भाषा सिकाइ कार्य प्रायः असम्भव हुन्छ । नेपाल एक बहुभाषिक राष्ट्र भएकाले यहाँ विभिन्न भाषा-भाषिका वक्ताहरू पाइन्छन् । नेपाली भाषा राष्ट्र भाषा , साझा सम्पर्क भाषा तथा सरकारी कामकाजको भाषा भएकाले पहिलो वा दोस्रो जुनसुकै रूपमा भए पनि नेपालमा बसोबास गर्ने नेपालीहरूले नेपाली भाषा सिक्नुपर्ने हुन्छ । शिक्षार्थीले नेपाली भाषालाई पहिलो भाषाका रूपमा सिक्दैछ भने भाषिक सीप केही सहज वातावरणमा सिक्न सक्छ तर दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्नु पर्यो भने पहिलो वा मातृभाषाको प्रभावका कारण केही असहज र जटिल हुने देखिन्छ । यसो हुँदा त्रुटि हुने सम्भावना भन्ने बढी हुन्छ । तसर्थ यहाँ सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूका अभिव्यक्ति (लिखित वा मौखिक) मा देखिने गरेका त्रुटिहरूको समयमा नै पहिचान पश्चात् निराकरण गरी शुद्ध भाषिक प्रयोगतर्फ उन्मुख गराउनका लागि निम्नानुसारका सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ :

१. सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूका अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावबाट भएको देखिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूलाई न्यूनीकरण वा निराकरण गर्नका लागि सरदारभाषी (बाँतर)

विद्यार्थीहरूलाई पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने वा बोल्ने वक्ताहरूसँग बढी हेलमेल हुने वातावरणको सिर्जना गर्नुपर्छ । जसका कारण नेपालीभाषी वक्ताले बोलेका शुद्ध वाक्यहरू सुनेर उनीहरूले पनि सोही प्रकृतिका ढाँचालाई नक्कल गर्दै जान्छन् । यसो गर्दा थाहै नपाइकन उनीहरूको कमजोरी क्रमशः हट्न गई नेपाली भाषासम्बन्धीको ज्ञानको क्षेत्र फराकिलो हुँदै जान्छ ।

२. सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूका अधिकांश त्रुटिहरू क्रियापदमा गर्ने गरेको पाइएकाले यस्ता त्रुटिहरूका निराकरणका लागि शिक्षकले पदसङ्गतिसम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्छ ।

३. सीमित समय र निर्धारित पुस्तकहरूबाट मात्र विद्यार्थीहरूलाई भाषामा पोख्त बनाउन नसकिने भएकाले उनीहरूलाई विभिन्न किसिमका मौखिक तथा लिखित सहकार्यकलापहरू (वादविवाद, वक्तृत्वकला, निबन्ध लेखन, कविता लेखन आदि) मा सक्रिय सहभागी गराउनुपर्दछ ।

४. भाषा भन्ने कुरा जति बढी प्रयोग गरियो त्यति बढी सिक्किँदै जाने भएकाले सकेसम्म नेपाली भाषालाई औपचारिक र अनौपचारिक दुबै अवस्थामा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्छ । यसो गर्दा उनीहरूमा भाषिक विचलनको अवस्था क्रमशः कम हुँदै जान्छ ।

५. उचित समयमा उचित दण्ड र सजाय तथा पुरस्कारको व्यवस्था गरिनुपर्दछ । सही भाषाको प्रयोग गर्नेलाई स्याबासी तथा पुरस्कार दिएर र गल्ती रूप प्रयोग गर्नेलाई दण्ड वा सजाय (गल्ती गरेको रूप शुद्ध नहुन्जेलसम्म लगातार अभ्यास गर्न लगाइरहनु) को व्यवस्था गरिनु पर्दछ । यसो गर्दा उनीहरू पुरस्कार पाउने आशामा बारम्बार अभ्यास गरिरहन्छन् जसले गर्दा उनीहरू क्रमशः भाषामा पोख्त हुँदै जान्छन् ।

६. शिक्षकले विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोग गरी अभ्यासमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ । अर्थात् विद्यार्थीहरूलाई लगातार कक्षाकार्य र गृहकार्यमा सरिक गराई निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूको सिकाइलाई सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

७. विद्यालयमा सम्भव भए सम्म नेपाली भाषामा मात्र कुराकानी, वार्तालाप गर्ने व्यवस्था मिलाइनु पर्दछ । यसो गरेमा पहिलो भाषा नेपाली हुने र दोस्रो भाषा नेपाली हुने विद्यार्थीबीच बढी घुलमिल भई भाषा सिकाई सहज र त्रुटिरहित हुन सक्दछ ।

८.सुनाइ, बोलाइ, लेखाइ र पढाइ जस्ता भाषाका चार आधारभूत सीपहरूलाई शिक्षकले एकीकृत रूपमा शिक्षण गर्नुपर्छ ।

९.नेपाली विषय सजिलो विषय हो, जसले पनि पढाइहाल्छ नि भन्ने परम्परावादी सोच, गलत धारणा वा यस्तो गरिब विचारमा तुरन्त परिवर्तन गरी दक्ष, तालिम प्राप्त र विषयगत शिक्षकले अध्यापन गराउनुपर्छ ।

१०.शिक्षकहरूका पेसागत हक,हित र अधिकारलाई सुरक्षित तथा ग्यारेन्टी गरिनुपर्छ । यदि यस्तो भएन भने शिक्षकहरूमा आलशयता र नैराशय उत्पन्न भई पढाइप्रतिको चासो कम हुन्छ । यस्तो भएमा विद्यार्थीहरू प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा मारमा पर्छन् ।

११.भाषा शिक्षकले कक्षा व्यवस्थापन गर्दा सकेसम्म फरक-फरक मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूलाई मिसाएर समूहको निर्माण गरी शिक्षण गरिनुपर्छ । यसो हुँदा उनीहरू आफ्नो मातृभाषा बोल्नुका सट्टा सम्पर्क भाषाको रूपमा नेपाली भाषाकै प्रयोग गर्न पुग्छन् । भाषा भन्ने कुरा जति बढी प्रयोग गरियो त्यति बढी सिक्किने हुँदा क्रमशः उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरू कम हुँदै जान्छन् ।

१२. शिक्षकले विद्यार्थीहरूको बालमनोविज्ञानलाई ध्यान पुऱ्याएर शिक्षण गरिनुपर्छ ।

१३. शिक्षक आफ्नो पेसाप्रति इमान्दार र लगनशील हुनु पर्दछ ।

१४.नेपाली भाषा व्याकरणका विभिन्न पक्षहरूमा बढी जोड दिइनुपर्ने गरी भाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको निर्माण गरिनुपर्ने ।

सारांश

लिङ्गका आधारमा नेपाली र सरदार (बाँतर) भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा यी दुवै भाषामा केही मात्रामा समानता पाइन्छ, भने केहीमा भिन्नता पनि पाइन्छ । जस्तै: दुवै भाषामा पुलिङ्ग र सत्रीलिङ्ग गरी लिङ्ग दुई प्रकारका हुन्छन् । त्यसै गरी नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषामा मानवीय र (सजीव) कर्ताको लिङ्गले क्रियापदलाई कुनै असर पार्दैन यसलाई समानताको रूपमा लिन सकिन्छ तर नेपाली भाषामा क्रियापद मानवीय कर्ताको लिङ्गबाट प्रभावित हुन्छ भने सरदार (बाँतर) भाषामा जुनसुकै लिङ्गको कर्ता भए

पनि त्यसले क्रियापदमा प्रभाव पार्दैन । त्यसैगरी नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा विशेष्य र विशेषणलाई लिङ्गले प्रभावित पारेको देखिन्छ, तर सरदार (बाँतर) भाषामा विशेष्य र विशेषणले लिङ्गमा कुनै प्रभाव पार्दैन ।

वचनका आधारमा नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषाका वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेपाली भाषाको कर्ता र क्रियापद दुबैमा वचनभेद पाइन्छ, तर सरदार (बाँतर) भाषामा कर्तामा मात्र वचनभेद पाइन्छ, क्रियापदमा वचनभेद पाइँदैन अर्थात् सरदार (बाँतर) भाषाको क्रियाको प्रयोगमा बहुवचन रूप देखिँदैन । त्यसैगरी नेपाली भाषामा विशेषणको रूप विशेष्य पदको वचनअनुसार फरक देखिन्छ, तर सरदार (बाँतर) भाषामा विशेषणको रूप वचनअनुसार फरक नभइकन एकै किसिमको रूप देखिन्छ । नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा भेदक र भेदलाई वचनले प्रभावित पारेको देखिन्छ, तर सरदार (बाँतर) भाषामा पदमात्र वचनबाट प्रभावित देखिन्छ ।

पुरुषका आधारमा नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषाका वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेपाली भाषाको कर्ता जुन पुरुषको छ, क्रियापद पनि त्यही पुरुषको हुने गर्छ, अर्थात् नेपाली भाषाको कर्ता र क्रियापदमा पुरुष भेद देखिन्छ, तर सरदार (बाँतर) भाषाको प्रथम र द्वितीय पुरुषका कर्तामा भेद भए पनि क्रियापदमा कुनै भेद देखिँदैन । प्रथम र द्वितीय पुरुषका वाक्यमा एकै प्रकारका क्रियापदहरूको प्रयोग गर्नेगरेको पाइन्छ ।

कालका आधारमा नेपाली भाषा र सरदार (बाँतर) भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण गर्दा नेपाली भाषामा र सरदार (बाँतर) भाषामा काल, भूत, वर्तमान र भविष्यत् गरी तीन रहेका छन् ।

नेपाली भाषामा भूतकालका सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यसत पाँचै पक्षलाई जनाउनका लागि भिन्ना-भिन्नै संरचनाको व्यवस्था गरिएको पाइए तापनि सरदार (बाँतर) भाषामा अज्ञात र अभ्यसत पक्षलाई अपूर्ण पक्षले समेट्ने गरेको पाइन्छ । तर कहिले काही सबै अवस्थामा यही नियम लागू नहुन पनि सक्छ । नेपाली भाषामा अपूर्ण पक्षलाई जनाउनका लागि धातुमा तै/दै प्रत्यय जोडिन्छ भने सरदार (बाँतर) भाषामा इ/ऐ/ऐत/इत/एत र वेतको प्रयोग गरिन्छ । त्यसैगरी नेपाली भाषामा पूर्ण पक्ष जनाउनका लागि धातुमा एका/एको/एकी जोडी तिनका कालअनुसार क्रियारूपको प्रयोग गर्ने गरिएको पाइन्छ, भने सरदार (बाँतर) भाषामा सामान्यतया धातुमा 'ने'/'एत' जोड्ने गरेको पाइन्छ ।

सरदार (बाँतर) भाषामा भविष्यत् कालको अपूर्ण पक्ष र पूर्ण पक्षलाई जनाउनका लागि प्रायः एकै किसिमको संरचना प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । यसरी अध्ययन गरी हेर्दा सरदार (बाँतर) भाषामा भविष्यत् कालको अपूर्ण पक्ष र पूर्ण पक्षमा खासै भिन्नता नरहेको देखिन्छ । यसरी कालका पक्षहरूको विश्लेषण गर्नका लागि नेपाली भाषामा जस्तो सरदार (बाँतर) भाषामा ठ्याकै एकै किसिमका संरचना नभइकन कही-कही भिन्न संरचनामा पनि देखापर्छन् । तसर्थ वक्ताले कुन प्रसङ्गमा अभिव्यक्ति दिइएको हो सोही अभिव्यक्तिलाई आधार मानेर कालको वर्गीकरण र व्याख्या गर्ने गरिएको पाइन्छ ।

५.३ थप अध्ययनको आवश्यकता

प्रस्तुत अध्ययनमा मोरङ जिल्लाको भोराहाट गा.वि.स.का दुई, भौडाहा गाविसका दुई र वैजनाथपुर गा.वि.स.का १ गरी जम्मा पाँच वटा सरकारी विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत ६० जना सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त सामग्रीका आधारमा निष्कर्ष दिइएको छ । अध्ययनको सीमाङ्कनका कारण सीमित विद्यार्थीबाट प्राप्त सीमित सामग्रीका आधारमा सीमित क्षेत्रमा अध्ययन गरिएकाले नेपाली भाषाको विभिन्न पक्षमा देखिने त्रुटिहरूलाई यसले समेट्न सकेको छैन । उनीहरूको अभिव्यक्तिका अन्य विविध पक्षसँग सम्बन्धित विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू देखिँदा-देखिँदै पनि यो अध्ययनमा तिनीहरूलाई समावेश नगराइकन लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालका आधारमा मात्र त्रुटिविश्लेषण गरिएको छ । त्यसैले सम्बन्धित क्षेत्रमा अन्य विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

प्रस्तुत अध्ययनमा मूलतः पहिलो भाषाको प्रभावको कारण वाक्यगठनमा अधिकांश त्रुटिहरू भएको देखिएता पनि भाषेतर पक्षले पनि सिकाइमा प्रभाव पार्ने हुनाले ती पक्षहरूको प्रभावबाट हुन सक्ने त्रुटिका बारेमा पनि थप अध्ययनको आवश्यकता अपरिहार्य देखिन्छ । नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्न लागेका कक्षा आठका सरदारभाषी (बाँतर) विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको अन्य विविध पक्षमा पनि प्रशस्त त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइएको छ । शोधको उद्देश्य, प्रयोजन तथा सीमाका कारण सबै खाले त्रुटिहरूलाई यसमा समावेश गराइएको छैन । तसर्थ यस सम्बन्धमा अन्य विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

सन्दर्भसूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५२) , केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- खत्री, प्रेमबहादुर (२०६२) कक्षा ८ उत्तीर्ण भुटानी शरणार्थी शिविरमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली लेखनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन , अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, कीर्तिपुर : काठमाडौं ।
- ने.रा.प्र.प्र.(२०४०), नेपाली बृहत् शब्दकोश (प्रथम संस्करण), काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- बन्धु चूडामणि (२०४८), भाषाविज्ञान, ललितपुर: साभा प्रकाशन ।
- भण्डारी, पारसमणि (२०६३), सनातकोत्तर नेपाली शिक्षा शोधविवरण, काठमाडौं : न्यू हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
- (२०६८), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेशन ।
- भट्टराई , रोहिणीप्रसाद (२०३३) , बृहत् नेपाली व्याकरण, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- (२०५५), समसामयिक नेपाली व्याकरण (दोस्रो संस्करण), काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
- (२०५६) सामाजिक तथा प्रायोगिक भाषा विज्ञान, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
- (२०६२), समसामयिक नेपाली व्याकरण (तेस्रो संस्करण), काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शर्मा, मोहनराज (२०५४), शब्दरचना र वर्णविन्यास, भोटाहिटी, काठमाडौं : नवीन प्रकासन ।
- सिग्दाल, सोमनाथ (२०४८), मध्यचन्द्रिका, ललितपुर : साभा प्रकासन ।
- सुवेदी, नारायणदत्त, (२०६०) कक्षा ६ मा अध्ययनरत गुरुडभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, कीर्तिपुर : काठमाडौं ।

परिशिष्ट क
विषयगत प्रश्नहरू

विद्यार्थीको नाम :

कक्षा :

विद्यालयको नाम :

रोल न.:

१. तलका पुलिङ्गी वाक्यलाई सत्रीलिङ्गी वाक्य बनाएर लेख्नुहोस् :

(क) भाइ आयो ।

—

(ख) छोरो बजार जान्छ ।

—

२. तलका वाक्यलाई बहुवचनमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

(क) भतिजोले खायो ।

—

(ख) दिदी जानुभयो ।

—

३. तलका प्रथम पुरुषका वाक्यलाई द्वितीय पुरुषमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

(क) हामी बजार जान्छौ ।

—

(ख) म विद्यालय जान्छु ।

—

४. तलका वाक्यलाई सामान्य वर्तमान कालमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

(क) मोहनले खिर खाँदै थियो ।

—

(ख) शंकरले गीत गाएछ ।

—

५. तलका वाक्यलाई अपूर्ण भूतकालमा परिवर्तन गर्नुहोस् :

(क) हरिले गीत गायो ।

—

(ख) बालक रुन्छ ।

—

६. तलका वाक्यलाई सरदार (बाँतर) भाषामा अनुवाद गर्नुहोस् :

(क) केटी स्कुल गई ।

—

(ख) भतिजो घरमा छ ।

—

(ग) भाइ खेत जाँदैछ ।

—

(घ) बाख्राले घाँस खायो ।

—

(ङ) केटो मोटो छ ।

—

(च) केटी माटी छे ।

—

(छ) छोरो गोरो छ ।

—

(ज) म भात खान्छु ।

—

७. कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नुहोस् :

(क) अनुशासन (ख) सरसफाई (ग) होली पर्व ।